

P. Lat.

263 g

P. lat. 263 Jc

(s. Augustin)

Weber

S. AUGUSTINI
DE JUSTIFICATIONE DOCTRINA.

DISSERTATIO THEOLOGICA

QUAM PRO LICENTIA DOCENDI RITE IMPETRANDA
UNA CUM THESIS ADIUNCTIS AUCTORITATE
ORDINIS THEOLOGORUM SUMME VENERANDI IN
ACADEMIA FRIDERICIANA HALENSI

DIE SATURNI XXIV APR. A. MDCCCLXXV
HORA X

PUBLICICE DEFENDET

THEODORUS WEBER

DR. PHIL.

SAXO-BORUSSUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCEPERUNT:

M. BESSER, LIC. THEOL. HAC IN ACADEMIA PRIVATIM DOCENS.

W. HERRMANN, LIC. THEOL. HAC IN ACADEMIA PRIVATIM DOCENS.

FR. NEIDE, DR. PHIL.

VITEBERGAE.

FORMIS FIEDLERIANIS.

MDCCCLXXV.

A

PATRI OPTIMO

CAROLO WEBER,

PASTORI DREILEBENENSI.

Vita.

Ego Frid. Guilh. Theodorus Weber natus sum Wolmirslebenii, in parvo Saxoborussiae vico, III. die mens. Oct. a. MDCCCL., patre Carolo Weber, pastore. Undecim annos natus, quum in primis literarum elementis a patre eruditus essem, in gymnasium Halberstadiense missus sum, cujus memoriam semper gratissimam retineo. Gymnasii autem cursu rite absoluto Halas me contuli, ut literis theologicis nec non philosophicis vacarem. Sed non jam satis literis imbutum bellum illud, quod Germaniae cum Franco-gallis ortum est, a studiis avocavit. Bello peracto in academiam Berolinensem sedem transtuli, ubi per duo semestria scholas v. ill. Brueckneri, Dorneri, Harmsii, Steinmeyer, aliorum frequentavi. Tum Halas redux factus, quum in convictu, qui dicitur Silesiacus, vitam degerem, Kaehlero v. ill. duce iterum scholis v. clar. Beyschlagii, Erdmannii, Jacobii, Muelleri, Riehmi, Schlottmanii, Tholuckii, Ulricii, aliorum interfui. X. autem die mens. Quinct. a. MDCCCLXXIII., quum dissertationem philosophicam, cui inscriptum erat: „Das Verhältniss der Rechtslehre zur Sittenlehre bei Schleiermacher, Kant und Hegel“, amplissimo philosophorum ordini academiae Halensis proposuissem, rite promotus convictui illi evangelico-theologico, qui ex liberalitate nobilissimi comitis Sedlnitzky Vratislaviae constitutus est, praepositus sum, ut et studia sedecim sodalium et res domesticas moderarer. Quo munere adhuc fungor.

S. Augustini de gratia Dei nec non de salutis nostrae conditionibus ac ratione sententiae mirum est a quam diversis et inter se maxime distinctis ecclesiae christianae partibus fontes atque praesidia habeantur. Etenim non solum viri illi illustrissimi ac summe venerabiles, qui reformationis quae dicitur ecclesiasticae opus Dei gratia perfecerunt, et nonnulli haeretici illius ecclesiae, quam hac nostra aetate cum nominis abusu κατ' ἐξοχὴν „catholicam“ appellamus, ex Augustini scriptis prae ceteris ecclesiae patribus rectam salutis viam ac rationem elucere contenderunt, verum etiam ea ipsa ecclesia, cum qua Luthero nostro lucta orta est, radices non tenues neque spernendas ex Augustinismo traxit. Quo factum est, ut, quum et hi et illi — et quidem in iisdem fere doctrinae christianae materiis — Augustinum patronum sibi vindicarent, in dubium vocaretur, a quorum partibus staret. Non enim assentiendum esse puto Dieckhoffio, qui prioribus annis Lutherum cum Augustino, postea vero contra eum sensisse existimat. ¹⁾ Immo vero numquam reformator ille noster alio modo cum Augustino conjunctus erat, quam ut discipulus magistri sententias excipit iisque incitatur; qua in conjunctione nihil obstitit, quominus discipulus, quum novum quoddam in media doctrina poneret, ad quod sententiae illae ut referendae ita longe alia ratione referendae essent, magistrum longe antecelleret. Itaque Lutherus, quamvis prioribus annis discriminis, quod inter eum et Augustinum intercessit, nondum plane conscius fuerit, tamen re vera semper ut ex fontibus Augustinineis hausit, ita jam

¹⁾ Dieckhoff, „Augustins Lehre von der Gnade“ (Theologische Zeitschrift, 1860).

quum prodiit suam ipsius de salute doctrinam in lucem edidit. — Simili modo ecclesia medii aevi nec non catholica nostrae aetatis et in Augustino nititur et ex aliis rebus aliorumque virorum doctrinis nutrimentum praesidiumque duxit, quibus facile effici potuit, ut fons ille efficacissimus obrutus esse videretur.

Itaque id imprimis quaerendum nobis esse videtur, qua ex parte intimus, ut ita dicam, Augustinus, i. e. nucleus vel fundamentum doctrinae ejus stet, an fere ex neutra.

Dixerit enim aliquis — et ii, qui Augustini vitam atque doctrinam descripserunt, dixerunt fere omnes —, suo jure et hos et illos Augustinum se sequi contendere posse, quia ut omnes mortales varias sententias proposuerit, quarum alteras viri catholici, alteras evangelici sibi vindicare possint. Haec et talia loquentibus respondemus, nullum hominem tam „atomisticum“ esse, ut ad libidinem et hi et illi in variis ejus sententiis nixi in suis eum numerent liceat.

Circumspectantibus autem nobis, quid huic nostrae aetati de fundamentali Augustini doctrinae ingenio videatur, facile occurrit, quum majores doctrinae evangelicae valde Augustinismo affinem eam esse censuerint, jam sententias in contrarium fere abiisse. Etenim non solum — ut taceam de scriptoribus catholicis, ut Gangauf¹⁾ et Baltzer²⁾ — Boehringer³⁾, Dorner⁴⁾, Bindemann⁵⁾ magis ab ecclesiae catholicae partibus eum stare sentiunt, verum etiam Dieckhoff, quem supra laudavi, doctrinam Augustineam Lutheranae fere contrariam esse arbitratur.

Inter tot tamque diversas sententias nulla potest alia ratione dijudicari, quam si intimum illud, de quo supra verba fecimus, Augustinismi recte in lucem profertur atque ad doctrinam evangelicam nec non catholicam refertur. Quo in investigando nihil pro-

¹⁾ „Die Psychologie des heil. Augustinus“, Augsburg 1845. ²⁾ „Des heil. Aug. Lehre über Prädestination“, Wien 71. ³⁾ „Die Kirche Christi“ etc. Bd. 3 ⁴⁾ „Augustin, sein System und seine religionsphilos. Anschauung“. ⁵⁾ „Der heilige Augustinus“, Greifswald 69.

fecerunt, qui, ut plerumque factum est, sententias de peccato et de gratia in media Augustini doctrina posuerunt; nam quae ubertate prae ceteris antecellunt, non per se intima et fundamentalia sint necesse est; atque etiam facile eluceat, quod de peccato Augustinus docuerit, magis esse secundum rationem evangelicam, quod vero de gratia, multo magis secundum catholicam; numquam igitur tali modo quaestio illa dijudicari potest. Item qui cum Ritschelio doctrinam de ecclesia Augustinismi animam, ut ita dicam, ac fundamentum fuisse arbitrantur, verum non habent; aliud est enim, per vim notionis sive sententiae alicujus agi et affici, aliud, in doctrina aliqua fundamentali omnes sententias atque cogitationes extruere. Illud pro se ipso quisque habeat licet — atque hanc ob rem haud idoneum est, quo ad comparandum utamur — hoc in omnibus theologorum doctrinis unum idemque esse potest.

Iam contendimus — quod quidem alio loco erit demonstrandum — intimum cor, ut ita dicam, cujusvis doctrinae theologicae id esse, quomodo auctor de via ac ratione suae ipsius salutis sentiat. Itaque omnis scriptor theologicus sive catholicus sive evangelicus sive etiam ethnicus ex hoc uno et ex nullo alio recte aestimari atque dijudicari potest, quam sententiam de justificatione proposuerit. Iustificationis enim vocabulo — sensu quidem amplissimo — via ac ratio salutis singuli hominis significatur. — Quare haud supervacaneum nobis esse videtur, S. Augustini de justificatione doctrinam ex scriptis ejus haustam exponere; quod quidem — si verum est, quod supra contendimus — non solum ad comparisonem illam, de qua modo verba fecimus, verum etiam hac comparatione omissa ad ipsam Augustini doctrinam intelligendam materiam haud contemnendam ne dicam necessariam suppeditare posse videtur.

Dicat vero aliquis, Augustinum nullam omnino de justificatione doctrinam protulisse. Sane; doctrinam certis finibus circumscriptam non proposuit. Sed quum omnis scriptor theologicus, quum de rebus ad salutem nostram pertinentibus verba faciat, aliquid de salutis via ac ratione sentiat necesse est, quod plus minusve ex

sententiis ejus eluceat, tum Augustinum, Lutheri magistrum, multa de justificatione proposuisse non mirum. Restat modo, ut singula colligantur et ad unum redigantur.

Facere autem non possumus, quin hoc in colligendo nec non redigendo certis utamur finibus. Quos non opus est diu quaerere. Habemus enim sine dubio certam ac definitam de justificatione doctrinam et in Pauli apostoli epistolis et in Lutheri aliorumque reformatorum scriptis. Sicut autem in sacrae scripturae libris explanandis semper loci obscuri ex claris explicantur, ita doctrinae incertae ex certarum forma atque ratione intelligantur.

Sed jam satis praefationum. Veniamus ad propositum. Quid S. Augustinus de justificatione docuerit explicemus.

Qua in explicatione ne oratio in sententiis in speciem contrariis conferendis haereat, primum quidem *de progressu hujus doctrinae in ipso Augustinismo* verba faciamus, tum vero quaeramus, quid Augustinus verus et germanus atque, ut ita dicam, dogmatice adultus et *de causis nec non conditionibus justificationis et de justificationis ipsius via ac ratione* docuerit.

Quomodo doctrina de justificatione in ipso Augustinismo sit immutata? Mira quaestio. An omnino mutata est? Sic et non. Nunquam mutata sunt — quod quidem infra ex ipsa explicatione elucebit —, quae Augustinus de ipsa salute nostra tradidit. Tota sententiarum commutatio, quam in ejus scriptis considerare possumus, quamque ipse in retractationibus confitetur, ad unam de libero hominis arbitrio et — id quod fere idem — de finibus virium humanarum doctrinam referri potest. Haec vero doctrina, quum in salute percipienda multum intersit, quantum vires humanae valeant, cum sentiis de justificatione tam arcte cohaeret, ut sine dubio necesse sit progressum ejus consideremus.

Sunt, qui censeant, Augustinum, quum Manichaeis sese opponeret, contrarium fere docuisse ejus sententiae, quam contra haeresin Pelagianam de libertate humana protulit. Ipse quidem auctor in retractationibus sententias non plane inter se contrarias sed quasi varias et aliquid diversas componere atque conciliare videtur. Magnam diversitatem non animadvertit an animadvertere noluit? — Sed excutiamus ipsa scripta Augustini presbyteri.

De mali natura nec non origine cum Manichaeis agendum ei erat. Peccatum quum non substantiale sed voluntarii aliquid esse demonstrare velit, homines noxios esse peccatorum contendit. „Motus ille, si culpa deputatur, voluntarius“ (de lib. arbitrio III. Aug. opp. ed. Migne I. p. 1271). „Non enim aut peccatum esset aut recte factum, quod non fieret voluntate. Ac per hoc et poena injusta esset et praemium, *si homo voluntatem non haberet liberam*. Debuit igitur Deus dare homini liberam voluntatem“ (ib. p. 1241). His et aliis ¹⁾ multis sentiis ex

¹⁾ Cfr. de lib. arb., opp. I. 1272.: „propterea quid opus est quaerere, unde iste motus existat — quum eum nonnisi animi et voluntarium et ob hoc cul-

ipso peccato, ne dicam ex conscientia nostra colligitur, hominem libero arbitrio esse praeditum. Usque adeo autem in peccando liberum arbitrium apparere Augustinus contendit, ut etiam ea peccata, quae secundum vulgares hominum opiniones non habentur voluntaria, nisi per voluntatem fiant, peccata non esse censeat.¹⁾

Qua de culpa hominis ex voluntate orta episcopum postea, si verba spectamus, idem fere existimasse infra demonstrabimus.

Ex culpa autem jam non modo libertatem peccandi, sed libertatem omnino, itaque etiam ad Deum sese vertendi facultatem colligere videtur.²⁾

His sine dubio satis probatur, Augustinum presbyterum non solum eligendi arbitrium verum etiam ipsam eligendi potestatem hominibus vindicasse. Atque ipse quidem talibus sententiis antea se errasse confitetur³⁾, quia nullum hominis meritum gratiam possit praecedere. Libertatem autem „materiale“ — sit venia

pabilem esse fateamur“. — de vera religione, III. 133.: „nullo modo peccatum, si non voluntarium“; „si non voluntate male facimus, nemo objurgandus est omnino aut monendus“. ib. 134.: „et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium“. ib. 141.: „nullum malum est naturae universae, sed sui cuique culpa fit malum“. Propp. ex ep. ad Rom. III. 2078: — „liberum voluntatis arbitrium, quo promeremur Deum bono pietatis, vel malo impietatis offendimus“.

¹⁾ de lib. arb. I. 1285: „quum enim duae sint origines peccatorum, una spontanea cogitatione, alia persuasionem alterius — utrumque voluntarium est quidem“. ib. 1297: „illud quod ignorans quisque non recte facit et quod recte volens facere non potest, ideo dicuntur peccata, quia de peccato illo liberae voluntatis originem ducunt; illud enim praecedens meruit ista sequentia;“ — „peccatum — etiam illud, quod jam de hujus (quod proprie vocatur peccatum; libera enim voluntate et ab sciente committitur) supplicio consequatur necesse est“.

²⁾ Propos. ex ep. ad Rom. III. 2079: „nostrum est credere et velle, illius autem dare credentibus et volentibus facultatem bene operandi“. ib.: „quodsi vocatus vocantem secutus fuerit, quod est jam in libero arbitrio, merebitur et spiritum sanctum —; in quo permanens, quod nihilominus est in libero arbitrio, merebitur etiam vitam aeternam“. De lib. arb. I. 1237: „aeterna lex firmavit, ut in voluntate meritum sit“. — Prop. ex ep. ad Rom. III. 2071: „in libero autem arbitrio habet, ut credat liberatori et accipiat gratiam“.

³⁾ Retr. 23 I. 621: — „profecto non dicerem, si jam scirem, etiam ipsam fidem inter Dei munera reperiri, quae dantur in eodem spiritu“. ib.: „fidei meritum etiam ipsum esse donum Dei, nec putavi quaerendum esse, nec dixi“.

nationi — ad bonum sese vertendi postea negavit, „formalem“ postea quoque agnovit. Itaque, quamvis ratione vix probanda, tamen potuit in retractationibus sententias suas conciliare, quum diceret haec de eo quod in „propositionibus“ proposuerat: „verum est quidem, sed eadem regula; et utrumque ipsius (Dei) est, quia ipse praeparat voluntatem, et utrumque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis.“ ¹⁾

Quae quidem artificiosa libertatis materialis praetermissio aliquid probatur atque excusatur ex eo, quod re vera voluntas humana etiam in illis presbyteri libris non *plane*, ne dicam non absolute libera esse videtur. Etenim non solum per peccati vim imminutam eam describit ²⁾, ita ut perfecta libertas non nisi in statu originali inveniatur, ³⁾ sed etiam prae Dei omnipotentis praescientia dubio quodam modo vigentem facit. ⁴⁾ Nonne ex talibus sententiis, quae libertatem materiale non plane destructam sed certe imminutam depingunt, semina quasi posterioris doctrinae elucere arbitremur?

Sane aliquid interest inter priores et posteriores Augustini de viribus humanis sententias. Quod quidem maxime apparet ex eo, quod de *fide* Augustinus presbyter docuit. Quae quum, ut supra demonstravimus, in liberis hominum arbitriis posita Dei gratiam mereatur, ⁵⁾ longe alià vi atque natura praedita esse videtur, quam ea fides, quam postea Augustinus inter Deum ac

¹⁾ Retr. 23 l. 621. cf. ib.: „utrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, et utrumque tamen datum est per spiritum fidei et caritatis.“

²⁾ Prop. ex ep. ad Rom. III. 2072: „legem autem peccati dixit ex transgressionem Adae conditionem mortalem, qua mortales facti sumus. Ex hac enim labe carnis concupiscentia carnalis —“ ib. 2071: „si repugnaret tantum consuetudo carnalis et non captivaret, non esset damnatio.“ De lib. arb. l. 1296: „homo, quia ita est, non est bonus nec habet in potestate, ut bonus sit.“ — „Nec mirandum est, quod vel ignorando non habeat arbitrium liberum voluntatis ad eligendum, quid recte faciat, vel resistente carnali consuetudine —“

³⁾ De lib. arb. III. 1296: „quum autem de libera voluntate recte faciendi loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur.“

⁴⁾ De lib. arb. l. 1275: „Deus quum sit praescius voluntatis nostrae, cujus est praescius ipsa erit. Voluntas ergo erit, quia voluntatis est praescius.“

⁵⁾ cf. Prop. ex ep. ad Rom. III. 2080: „misericordia praecedenti merito fidei tribuitur —“ ib. 2079: „sed quoniam spiritus sanctus non datur nisi credentibus, non quidem Deus elegit opera, quae ipse largitur, — sed tamen elegit fidem — in praescientia.“

hominem intercedere contendit. Sed haud scio an ab eo, quod de vocatione presbyter arbitratus est, facile ad doctrinam de fide plane donata processerit.¹⁾

Restat, ut priores de *gratia* Augustini sententias excutiamus. Quaerendum autem est, utrum jam presbyter „absolutam“ eam esse censuerit necne. Quod quidem sine dubitatione esse negandum, jam ex iis, quae de fide ac libertate humana attulimus, appareat; etenim quum in libera hominis voluntate sit positum, utrum gratiam accipiat necne, ipsa gratia non sola *omnia* efficit. Rursus etiam illo tempore, de quo nunc agimus, non solum gratiam omnibus hominibus *necessariam* esse defendit Augustinus,²⁾ sed etiam pei vocationem omnem fidem eam antecedentem demonstrat. Quin etiam singulis locis salutem vel damnationem hominum ad solam Dei voluntatem refert.³⁾ Quae quum ita sint, quamvis certe nec gratiam irresistibilem nec praedestinationem ut ita dicam absolutam in scriptis Augustini presbyteri inveniamus, tamen illius temporis sententiae tantum abest, ut plane repugnent posterioribus, ut quasi incerta quaedam initia earum esse videantur. Nam a Pelagianorum errore, qui gratiam Dei maximam partem in ipsa hominum natura positam esse arbitrati vires humanas per se ipsas ad salutem sufficere contenderunt, jam tum adeo abfuit, ut non solum possibilitatem credendi gratiae tribueret, sed etiam ipsum velle nostrum ac fidem ad gratiam Dei specialem, quamvis non irresistibilem, referret.

Tota igitur Augustini presbyteri de hominum viribus ac salute doctrina haec fere nobis esse videtur: Homo a creatore li-

¹⁾ L. c. 2080: „neque velle possumus, nisi vocemur“ — Ep. ad Rom. inchoata exp, III. 2094: „poenitentiae meritum gratia praecedat, quod neminem peccati sui poeniteret nisi admonitione aliqua vocationis Dei.“

²⁾ Prop. ex ep. ad Rom. III. 2080: „non sufficere dicit velle nostrum, nisi adjuvet Deus“ — „et quum post vocationem voluerimus, non sufficit voluntas nostra.“ De vera rel. III. 131: „sed quia hoc anima peccatis suis obruta et implicata per se ipsam videre ac tenere non potest, — misericordia Dei partim singulis hominibus partim vero ipsi hominum generi subvenitur.“ De lib arb. I. 1269: „(quia) surgere (non) possumus, porrectam nobis insuper dexteram Dei — fide firma teneamus.“

³⁾ Prop. ex ep. ad Rom. III. 2078: „(Deus) cui vult donat spiritum sanctum —“ ib, 2076: „non enim omnes qui vocati sunt, secundum propositum vocati sunt.“

bera voluntate praeditus quum per peccati vim *difficilius* ad bonum quam ad malum sese convertere possit, eget divino auxilio; a Dei autem misericordia vocatus — causa hujus vocationis nisi Dei voluntas nulla esse potest — credit liberatori ex sua ipsius potestate et credendo meret gratiam adjuvantem.

Difficultatem boni eligendi postea in *impossibilitatem*, et causam incertam vocationis nostrae in certam Dei praedestinationem abiisse infra apparebit.

Iam veniamus ad eam doctrinam, quae jure ac merito κατ' ἐξοχην Augustinea appellatur, eam nimirum, quam episcopus adversus haeresin Pelagianam et alias nonnullas cum illa plus minusve cohaerentes sententias in lucem edidit. Atque quum prioribus annis de gratia et hominum salute verba facere vix coactus esset, jam per controversias Pelagianas mediam in doctrinam de justificatione — adhuc quidem semper amplissima hujus vocabuli significatione utimur — deductus est.

Scripta hujus temporis perscrutantibus verae demum et propriae Augustini de hominum viribus sententiae apparebunt. Quibus cognitis quum universam auctoris nostri rerum naturae contemplationem nec non eam sententiam, quae ceteras dominari videtur, ratione synthetica breviter explicaverimus, ad condiciones sive causas, ut ita dicam, speciales seu religiosas justificationis, quae in Augustinismo nobis occurrunt, transeamus, et tum demum de ipso justificationis actu rationeque verba faciamus.

Conditiones autem generales sive philosophicae, ex quibus Augustini de justificatione doctrina emanat itaque etiam necesse est intelligatur, ut jam supra exposuimus, ad hoc unum referri possunt, utrum hominem libera voluntate praeditum esse censeat necne, et quam rationem inter hominis vires ac Dei omni potentiam nec non voluntatem intercedere arbitretur. Etenim si homo liber est, justificatio longe aliter fiat necesse est, quam si nullis per se viribus praeditus nobis occurrit.

Sed antequam de ipsa libertate verba facimus, notiones, quibus ad eam significandam Augustinus utitur, breviter exponamus. Quid sibi vult libera voluntas? Quid autem liberum arbitrium?

„Liberum arbitrium illa *media vis* est, quae vel intendi ad

fidem vel inclinari ad infidelitatem potest.“¹⁾ Sic Augustinus ipse liberum arbitrium explicat.²⁾ Atque ex aliis multis scriptorum ejus locis dilucide apparet haec liberi arbitrii — ut notione utamur philosophica — indifferentia. Etenim ea tantum conditione dici potest: „uti libero arbitrio.“³⁾ Sed caveamus, ne talibus sententiis nixi liberum arbitrium idem esse putemus, quod nos „eligendi arbitrium“ (Wahlfreiheit) appellare solemus. Nil enim indifferentia illa continetur, nisi omnino *possibilitas* sive potestas volendi nec non eligendi. Illam arbitrii libertatem, qua re vera aut Deo adjuvante ad bonum aut sine Deo ad malum sese convertere potuit, per Adae peccatum homo amisit.⁴⁾ „Descendit“ enim „de libero arbitrio“,⁵⁾ ac nisi per Dei gratiam ad *eam* boni seu mali eligendi libertatem resurgere non potest.⁶⁾ Jam — dico ante gratiam liberantem — liberum arbitrium, quo utique homo utitur, nil praeter formalem volendi facultatem significat. Quod quidem jam ex eo intelligatur, quod de „libero arbitrio“ status originalis⁷⁾ et de „libero voluntatis arbitrio“ saepissime episcopus noster loquitur.⁸⁾

¹⁾ De spir. et lit. X. 238.

²⁾ cf. l. c. 204: „liberum arbitrium, sine quo nec male nec bene vivitur.“ De gratia Chr. X. 370: „sed plane illa possibilitas utriusque radicis est capax.“ De corrept. et gratia X. 917; „liberum itaque arbitrium et ad malum et ad bonum faciendum confitendum est nos habere.“

³⁾ cf. epist. II. 681: — „majores, qui male utentes arbitrio voluntatis praevaricarunt“ — ib. 861: „ad peccandum uti lib. arb.“ — Op. imperf. X. 1115: „ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, et peccare et non peccare potest; sed alterum horum non facit nisi adjutus, alterum vero propria voluntate.“ De spir. et lit. X. 238: — „lib. arb., quo vel bene vel male utentes justissime judicentur.“

⁴⁾ De corrept. et gratia X. 936: „(Adam) posset perseverare si vellet; quod ut nollet, de lib. descendit arb.; quod tunc ita liberum erat, ut et bene velle posset et male.“ De fide, spe et caritate VI. 282: „sic ergo factus est homo rectus, ut et manere in ea rectitudine posset non sine adjutorio divino, et suo fieri perversus arbitrio.“ ib. 247: quum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est lib. arb.“ Sermones V. 732: „verum est, magnas arbitrii liberi vires homo quum conderetur accepit, sed peccando amisit.“

⁵⁾ de corr. et gr. l. c.

⁶⁾ De spir. et lit. X. 238: „vocante Deo surgit (homo) de libero arbitrio, quod naturaliter quum crearetur accepit.“

⁷⁾ De corr. et gr. X. 936 l. c.

⁸⁾ cf. epist. II. 813: — „libero voluntatis arbitrio“ — ib. 860. — „addunt

Duas ergo habemus liberi arbitrii apud Augustinum significationes. Arbitrium vere liberum per Adae peccatum amisimus, „arbitrio“ vero etiam nunc praediti sumus vel, ut cum ipso Augustino loquamur, habemus quidem „liberum arbitrium“, sed non „*liberum liberum arbitrium*“.

Voluntatis autem notio per se eadem indifferentia praedita est, qua haec altera liberi arbitrii, sed eo discrimine, ut arbitrium semper facultatem modo seu possibilitatem volendi denotet, voluntas vero velle ipsum. Etenim „voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona nec mala sit.“¹⁾ Voluntas non media facultas, sed tamquam vis productiva nobis occurrit et in bonis et in malis rebus.²⁾ Liberum igitur arbitrium quasi medium esse videtur, quo voluntas humana ad hoc vel illud utitur;³⁾ peccat enim *per lib. arb.*,⁴⁾ eademque ad Deum se convertit — nimirum Dei misericordiâ — *per lib. arb.*⁵⁾

Quae quum ita sint, *liberum arbitrium* secundum episcopi nostri sententias semper facultatem omnino volendi significare arbitramur, *voluntatem* vero velle ipsum, quod *per se* tamquam vis *media*, re vera autem semper huc vel illuc adducta ne dicam coacta nobis occurrit. Utrumque igitur „*formale*“ tantum est, quia neque ex potestate volendi neque ex velle ipso per se factum quidquam proficiscitur.

malae voluntatis arbitrio“ — Serm. V. 903: „quia voluntatis habetis arbitrium“ — Op. imperf. X. 1115 l. c. — De lib. arb. l. 1296: „— non habeat arbitrium liberum voluntatis ad eligendum quid recte faciat“ — Epist. II. 681 l. c.

¹⁾ De pecc. mer. et rem. X. 169.

²⁾ Epist. II. 987: „gratia Dei praevenit hominum voluntates.“ „Quisquis suo corde credit in Deum, nonnisi sua libera credit voluntate.“ ib. 766: „nec lex juberet, nisi esset voluntas; nec gratia juvaret, si sat esset voluntas.“ ib. 883: „inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis vel additamento etiam propriae voluntatis.“ Serm. V. 856: „agis quidem illo non adjuvante libera voluntate, sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quae vocatur libera —“ De civ. Dei VII. 151: „in ipso causarum ordine magnum habent locum nostrae voluntates.“

³⁾ Op. imp. X. 1115 l. c.

⁴⁾ Contra duas epp. Pel. X. 552: „nam lib. arb. usque adeo in peccatore, non periit, ut per illud peccet.“ Serm. V. 172: „per lib. arb. factus est malus homo.“

⁵⁾ Epist. II. 676 „ad hoc se intelligant habere, quantum possunt, lib. arb. non ut superba voluntate respuant adiutorium, sed ut pia voluntate invocent dominum.“

Quaerendum est, an Augustinus tale arbitrium — non dicimus *liberum* arbitrium, ne cum illo, quod supra explicavimus, confundatur — ac talem voluntatem homini vindicaverit. Sane vindicavit.¹⁾ Quomodo adjuvari posset lib. arb., nisi esset?²⁾ Quomodo homines peccatorum arguerentur, nisi volentes ea commisissent?³⁾ Voluntas omnium operum nostrorum causa est neque per Dei praescientiam aliquid imminuitur.⁴⁾ Quamquam „Deo etiam voluntates omnes subjiciuntur, quia non habent postestatem nisi quam ille concedit.“⁵⁾ *Potestas* igitur faciendi Deo tribuitur, velle vero ipsum arbitriumque volendi utique hominibus.

Longe vero alia est quaestio, utrum hae vires humanae, quas formales tantum esse intelleximus, vere *liberae* sint necne. Mirum, quantum erraverint scriptores catholici,⁶⁾ quum voluntate sine dubitatione cum libertate aequata Augustinum libertatis humanae defensorem esse contendunt. Ipsum enim arbitrium ipsaque voluntas humana *per se* nec liberae nec servae sunt. Utrumque autem numquam per se ex-

¹⁾ Ep. II. 676 l. c. Serm. V. 903: „quomodo vis accipere gratiam divinae bonitatis, qui sinum non aperis voluntatis?“ ib. 922: „— non quasi ut non — velimus. Sine voluntate tua non erit in te justitia Dei seqq.“ De div. quaest. ad Simpl. VI. 117: „nemo potest credere nisi velit“ — De dono pers. X. 1031: „bonum, quod non tenemus nisi propria voluntate —“. Ep. II. 970: „— credite divinis eloquiis, quia et lib. est hominis arb. et gratia Dei —“ De spir. et lit. X. 238: „— non sic tamen, ut eis adimat lib. arb., quo vel bene vel male utentes justissime judicentur.“ De gratia Chr. X. 368: „quis non videat et venire arbitrio voluntatis —“ Contra duas epp Pel. X. 552 l. c. Et aliis per multis locis.

²⁾ Epist. II. 677: „neque — voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia juvatur; sed ideo juvatur, quia non tollitur.“ Serm. V. 856: „nemo adjuvatur, si ab illo nihil agatur.“

³⁾ Ep. II. 883 l. c. ib. 884: „hominis voluntati culpa tribuitur, nullo recusante damnanda.“ De civ. Dei VII. 153: „— qui si nolit, utique non peccat“ — Op. imperf. X. 1397: „sine voluntate non potest esse (peccatum), quia sine voluntate non potest existere ut sit.“

⁴⁾ De civ. Dei VII. 150: „non est consequens, ut, si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostrae voluntatis arbitrio. Et ipsae quippe voluntates nostrae in causarum ordine sunt, qui certus est Deo ejusque praescientia continetur seqq.“ ib. 153: „non propterea nihil est in nostra voluntate, quia Deus praescivit, quid futurum esset in nostra voluntate, non enim qui hoc praescivit, nihil praescivit.“

⁵⁾ De civ. Dei VII. 151.

⁶⁾ cf. Balzer l. c. p. 18.

stat, sed utique in volitionibus humanis, quae certis finibus certisque causis constituuntur. Itaque et arbitrium et voluntas necesse est semper aut liberae aut servae sint, prout fines illi nec non causae volitionum nostrarum se habent. Quod quum quae-ratur, sane observandum est, Augustinum *duabus* libertatis significationibus uti, altera „formali“, altera „materiali.“ Formaliter eum liberum esse dicit, qui secundum causas, quibus agitur, nec non secundum fines, quos ante oculos habet, vult et agit. Hac significatione *omnes* homines liberi sunt praeter insanos.¹⁾ Nam et mali homines, quum peccant, hac voluntatis libertate utuntur.²⁾ Sed jam ex eo, quod de tali voluntatis libertate Augustinus loquitur haec: „voluntas tua, quae *vocatur* libera“,³⁾ sine dubio colligendum est, aliam esse libertatem, quam verius libertatem dici posse arbitretur. Atque etiam illico postquam sententiam de qua modo egimus protulit, „ad male“, inquit, „agendum habes sine adjutorio divino liberam voluntatem; quamquam *non est* illa libera.“

Re vera enim libera secundum Augustinum episcopum ea tantum voluntas est, quae causis finibusque *bonis* agitur. Idem significat *libera* voluntas, quod *bona* voluntas.

Habemus igitur hominem *formaliter* — u. i. d. — nimirum voluntate, quae dicitur libera, praeditum, *materialiter* vero utique necessitati subditum. Fieri enim non potest, quin ejus voluntas semper aliquibus causis finibusque moveatur ne dicam cogatur, sive malis — et quidem tantum modo malis — in statu damnationis, sive bonis in statu gratiae.

Quae quum ita sint, mirum esse non potest, quod vires humanae prae Dei omnipotentia nullae fere esse videntur. Sed non quia omnino necessitati homo obedit, Deus vero perfecta libertate utitur, hoc tam magnum discrimen oritur; immo vero et homo, ut supra exposuimus, quadam quamvis vana voluntatis libertate utitur, et Deus quoque necessitati subditus esse videtur, quum

¹⁾ De gratia et lib. arb. X. 899: semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona.“

²⁾ Contra duas epp. Pel. X. 553; „voluntas, quae libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est.“ Serm. V. 856: „agis quidem illo non adjuvante libera voluntate, sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quae vocatur libera, et male agendo fit damnabilis ancilla.“

³⁾ C. d. epp. Pel. X. 553. l. c.

vera libertas idem sit quod necessitas bonum volendi nec non faciendi. Sed quia Deus per se *vere* liber, i. e. *bonus*, homo vere per se *vere* servus, i. e. *malus* est, nullâ verâ nec facultate nec potestate nec libertate homo uti potest nisi a Deo datâ. Atque etiam malum faciendi potestas — potestas, non voluntas —, qua homo praeditus est, nec non malae voluntatis possibilitas, quae libero eligendi arbitrio continebatur, primitus ad Deum referatur necesse est, quia omnes vires nostrae, sive bonae sive mediae, a Deo omnipotente originem ducunt.¹⁾ Postquam autem peccando et libertatem et facultatem bonum volendi faciendique amisimus et malum agendi facultatem — non ipsam voluntatem —, et, quum gratiae participes facti simus, ipsam bonam voluntatem Deo debemus.²⁾ Nam servi peccati, quum nihil in potestate nostra habeamus nisi ipsum velle malum, — quod quidem turpissima servitus ab Augustino aestimatur — cetera omnia a Deo expectemus necesse est.

Quid? Nonne haec omnia, quae modo exposuimus, summa vi in eam videntur adducere necessitatem, ut, quidquid habeamus boni, ad donum ac voluntatem Dei omnipotentis referatur? Et enim si homini nil boni relictum est, quo Deo placeret, Deus vero bonum ei tribuit, sane quaeri potest, *cur* tribuat; quaerenti autem facile respondeatur, nullam apparere aliam causam nisi ipsam Dei voluntatem. Haec est via ac ratio, haec etiam vis ac notio illius doctrinae, quam *de praedestinatione* Augustinus proposuit.

Est enim praedestinatio illud Dei omnipotentis iudicium, secundum quod nonnullis hominibus salus ac vita aeterna tribuuntur, aliis vero non tribuuntur.

Consilio dicimus „iudicium“, ut praedestinationem a praescientia divina discernamus, quae quidem saepissime non sine culpa auctoris confunduntur. *Praescientiâ* enim secundum Augu-

¹⁾ De civ. Dei VII. 151: „Deo etiam voluntates omnes subjiciuntur, quia non habent potestatem nisi quam ille concedit.“ De sp. et lit. X. 235: „intelligimus, malos accipere potestatem ad damnationem malae voluntatis suae, bonos autem ad probationem bonae voluntatis suae.“

²⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 118: „— etiam ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri“.

stinum *omnia* continentur, et bonae et malae hominum res gestae. ¹⁾ Cui praescientiae non repugnare existimat, quod ex nobismet ipsis, i. e. ex causis finibusque malis, quibus agimur, voluntate nostra quae dicitur libera agamus. ²⁾ Sed non solum hominum, verum etiam sui ipsius facta Deus praescivit. Praescivit et praescit, quos per iudicium damnationis supplicio afficiat, praescivit etiam et praescit, quos per iudicium gratiae eligat. ³⁾ Atque haec *electio*, quae praescientiâ divinâ continetur et viribus divinis perficitur, proprie vereque *praedestinatio* ab Augustino dicitur. Et enim summopere nititur, ne quis praedestinationem divinam etiam ad homines damnatos referat. ⁴⁾ Homines per se ipsos quippe peccati servos *omnes* esse damnandos contendit; ⁵⁾ itaque Dei et quidem Dei solius est, nonnullos ex hac perditorum massa ad salutem discernere. ⁶⁾ Ceteri non praedestinatione ad peccandum impelluntur, sed in illa perditionis massa relinquuntur. ⁷⁾ Verum-

¹⁾ De civ. Dei VII. 150: „et ipsae quippe nostrae voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo ejusque praescientia continetur.“ De corr. et gr. X. 925: „scit illos ita stare, ut praescierit eos casuros.“

²⁾ De civ. Dei VII. 150 l. c.; — ib. 153 l. c. ib.: „neque ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum esse praescivit; immo ideo non dubitatur ipsum peccare, quum peccat, quia ille, cujus praescientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse praescivit.“

³⁾ De spir. et lit. X. 204: „per sp. s. diffundit caritatem in cordibus eorum, quos praescivit, ut praedestinaret --

⁴⁾ De gr. et lib. arb. X. 910: „quod ait apostolus: cujus vult miseretur et quem vult obdurat, in eo, quem seduci permittit vel obdurari, mala ejus merita credite —“. De pecc. mer. et rem. X. 167: — „gratia — qua ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est, non in Deo.“ ib. 168: „nullius proinde culpa humanae in Deum referas causam.“

⁵⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 121: „sunt igitur omnes homines una quaedam massa peccati, supplicium debens divinae summaeque justitiae, quod sive exigatur sive donetur, nulla est iniquitas.“

⁶⁾ Ep. II. 861: „tota massa justae damnationis reciperet debitum, nisi ex ea faceret -- misericors figulus alia vasa in honorem secundum gratiam —“ De corr. et gr. X. 933: „quod ergo pauci — liberantur —, gratia fit, gratis fit, gratiae sunt agenda, quia fit —“,

⁷⁾ De corr. et gr. X. 942: „hi — qui non pertinent ad istum certissimum et felicissimum numerum, pro meritis justissime judicantur. — Dimissi enim sunt libero arbitrio, non accepto perseverantiae dono, iudicio Dei justo et occulto.“

tamen sane, id quod Augustinus silentio praetermittit, pars adversa hujus doctrinae praedestinatio malorum est. Etenim qui non ad salutem, certe, quamvis non sine jure ac culpa, ad damnationem praedestinantur. ¹⁾

Deus autem falli aut vinci non potest. Itaque ut certe eos, quos semel secundum gratiam praedestinavit, licet miris modis ad salutem perducit, ²⁾ ita *nullae* vires humanae voluntati ejus resistere possunt. ³⁾ Haec duo inseparabiliter cum praedestinatione conjuncta sunt.

Item utique ex tali praedestinatione sequitur, ut praedestinatorum numerus certus et irreparabilis apud Deum exstet. ⁴⁾ Atque haec est praedestinatio particularis, quam ab Augustino pronuntiatam esse jam ex eo appareat, quod summam dedit operam, ut sententiam illam Pauli apostoli, qui Deum *omnium* velle salutem contendit, aliquo modo reprimeret et ad particularismum suum redigeret. ⁵⁾

¹⁾ Ep. II. 876: „cujus vult miseretur, non justitia sed misericordiae gratia; et quem vult obdurat, non iniquitate, sed veritate vindiciae.“ De dono pers. X. 1014; „audiunt enim haec et faciunt, quibus datum est; non autem faciunt sive audiant sive non audiant, quibus non datum est.“ De gratia et lib. arb. X. : operatur Deus in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia sive ad mala pro meritis eorum.

²⁾ De corr. et gr. X. 924: qui ergo ab illa originali damnatione ista divinae gratiae largitate discreti sunt, non est dubium, quod et procuratur eis audiendum evangelium et quum audiunt credunt et in fide -- usque in finem perseverant“. ib.: „horum si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 119: „cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.“

³⁾ De civ. Dei VII. 151 l. c. De div. qu. ad Simpl. VI. 118: -- „illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri --; si enim Deus miseretur, etiam volumus; ad eandem quippe misericordiam pertinet, ut velimus.“ De gratia et lib. arb. X. 898: „si rectissime crederemus, etiam perversas et fidei contrarias voluntates omnipotentem Deum ad credendum posse convertere.“ Contra Jul. Pel. X. 792: „ex isto numero electorum et praedestinatorum etiam, qui pessimam duxerunt vitam, per Dei benignitatem adducuntur ad poenitentiam.“ De corr. et gr. X. 942: „cui volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium. Sic enim velle seu nolle in volentis aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediat nec superet potestatem.“

⁴⁾ De corr. et gr. X. 924 l. c. -- ib. 942 l. c.

⁵⁾ Ep. II. 985: „Deus vult omnes homines salvos fieri“ -- omnes qui salvi

Quaerentibus autem, quomodo Deus electionem suam persequatur atque perficiat, Augustinus nonnulla — u. i. d. — tempora praedestinationis ante oculos ponit. Consilium enim sive iudicium Dei, quo electos praedestinavit, aeternum quidem est; ¹⁾ perfectio autem hujus iudicii, quum in tempore fiat, conditionibus humanis ac temporalibus sese adstringit. Res quidem permagni momenti ad Augustinismum intelligendum. Homo tantum abest secundum Augustinum, ut ad salutem cogatur, ut sua ipsius voluntate eam percipiat atque servet necesse sit. ²⁾ Sed quum malum nimirum, minime vero bonum velle possit, Dei est, voluntatem humanam praeparare. ³⁾ Praeparatio autem una cum vocatione divina prima sunt praedestinationis opera. ⁴⁾ Vocantur quidem et alii multi, sed ii tantummodo, qui „secundum propo-

fiunt, nisi ipso volente non fiunt.“ De corr. et gr. X. 913: „vult omnes — omnes praedestinos, quia omne genus hominum in eis est.“

¹⁾ Serm. V. 864: „praedestinati jam sumus, et antequam essemus.“ De corr. et gr. X. 924: „— qui et elegit eos in filio suo ante constitutionem mundi.“ ib. 930: „quicumque in Dei providentissima dispositione praesciti, praedestinati, vocati — sunt, non dico etiam nondum renati sed etiam nondum nati jam filii Dei sunt et omnino perire non possunt.“

²⁾ Serm. V. 922: „— non tamen quasi dormientes — non quasi ut non velimus. Sine voluntate tua non erit in te justitia Dei.“ „Esse potest justitia Dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest praeter voluntatem tuam.“ De spir. et lit. X. 238: „— non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes justissime judicentur.“ De gratia Chr. X. 368: „quis non videat et venire arbitrio voluntatis?“ De corr. et gr. X. 926: „nam quis ignorat, tunc fuisse perituram fidem Petri, si ea qua fidelis erat voluntas ipsa deficeret —? Sed quia praeparatur voluntas a domino, ideo pro illo Christi non posset esse inanis oratio.“

³⁾ De dono pers. X. 1031: „bonum quod non tenemus nisi propria voluntate, non tamen tenemus, nisi ipse in nobis operatur et velle.“ De pecc. mer. et rem. X. 169: „quod — ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante atque adjuvante non possumus; et haec est voluntas bona.“ De corr. et gr. X. 919. „— quum et ipsa voluntas a domino praeparetur —“ ib. 968: „— non quia credere vel non credere non est in arbitrio voluntatis humanae, sed in electis praeparatur voluntas a domino.“ Ep. II. 987: „(Deus facit) volentes ex nolentibus.“ ib. 988: „voluntas per antecedentem gratiam praeparatur.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 118: „etiam ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri.“ De gratia et lib. arb. X. 901: „Deus praeparat voluntatem et cooperando perficit quod operando incipit.“ — Et aliis permultis locis.

⁴⁾ Serm. V. 863: „nemo ergo dicat: ideo me vocavit Deus, quia colui Deum. Quomodo coluisses, si vocatus non fuisses.“

situm“ vocantur, vocationi resistere nullo modo possunt.¹⁾ Sequuntur quidem et nonnulli alii, sed ii tantum, qui „secundum propositum“ vocati sunt, ita sequuntur, ut usque in finem in gratia remaneant. Et bona voluntas et perseverentia a Deo donentur necesse est.²⁾

Sane voluntate in sequendo et perseverando homo utitur, sed nonnisi Deo adjuvante.³⁾ Auxilii autem illius nec non praeparationis notio quin nihil aliud sit nisi circumscriptio *cogendi*, dubium esse non potest; neque vero mirum esse potest, quum voluntas, ut supra exposuimus, formalis tantum sit semperque aliquibus causis ac finibus agatur atque impellatur. Valet voluntas humana, sine qua nulla potest esse humana actio, sed valet tantummodo tamquam organon, quo Deus ad perficienda consilia sua utitur.⁴⁾

Sed hoc non hujus loci. Constat, secundum Augustinum voluntatem nostram, quam liberam esse arbitramur, nil esse nisi facultatem formalem, qua vires prorsus nobis imperantes utuntur; constat, hominem vere servum *omnia* bona, etiam ipsam bonam i. e. liberam voluntatem, a Deo accipere; constat, ex sola sua voluntate ne dicam arbitrio Deum certos homines ad salutem per-

¹⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 119: „— vocatio effectrix bonae voluntatis.“ ib.: „— eum modum vocandi, quo etiam Esau ad eam fidem mentem applicaret voluntatemque conjungeret, in qua Jacob justificatus est.“ De spir. et lit. X. 241: „— ita suadetur, ut persuadeatur“. De corr' et gr. X. 924: „quicunque ergo — discreti sunt, non est dubium, quod et procuratur eis audiendum evangelium et quum audiunt credunt.“

²⁾ De fide spe et car. VI. 248: „totum (Dei), qui hominis voluntatem bonam et praeparat adjuvandam et adjuvat praeparatam.“ De corr. et gr. X. 930: „ab illo ergo datur etiam perseverentia in bono usque in finem.“ ib. 937 „sanctis in regnum Dei per gratiam Dei praedestinati tale adjutorium perseverentiae datur, ut eis perseverentia ipsa donetur, non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint.“

³⁾ Cf. Ep. II. 830: „quia voluntas, ut ad vera credenda moveatur, non sibi sufficit, nisi per gratiam Deus opituletur.“

⁴⁾ Serm. V. 856: „et agis et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei, qui te agit, agenti adjutor est tibi.“ Op. imperf. X. 1135: „utrumque verum est, et quia Deus praeparat vasa in gloriam et quia ipsa se praeparant. Ut enim faciat homo, Deus facit.“ De corr. et gr. X. 943: „(Deus agit) per ipsorum hominum voluntates.“ Ep. II. 819: „ipsa gratia meretur augeri, comitante, pedissequa voluntate.“

ducere; constat demum, humanam voluntatem Deo nullo modo posse retistere.

Quid? Nonne ex his plane ac perspicue apparet, hominem per se nihil, Deum vero omnia esse? Consilio dicimus „nihil“, „omnia“, quia simul cum hac ratione, quae inter Deum et hominem intercedit, id quoque ex Augustini sententiis sequitur, ut et Deus et homo praecipue tamquam vires physicae nobis occurrant. Etenim homines per se quidem massa perdita, quantum ad Deum salvatorem quasi vasa tantummodo esse videntur, quibus materia divina infunditur. Nil materiale ipsi ad salutem conferunt; *omnis bona materia* Deo continetur, atque homines, quippe per se quasi *mala materia* Deo prorsus contrarii, nisi per *participationem* Dei boni i. e. bonae materiae participes esse non possunt.¹⁾ Haud scio an non erraverim, quum hanc *physicam* rerum naturae contemplationem in Augustinismo maximi esse momenti putem. Jam quaedam vires ac facultates nobis occurrerunt, quae naturam seu conditionem physicam prae se ferebant, aliae infra nobis occurrent.

Immo etiam Deus ipse quasi vis physica esse videtur. Etenim si non tam via morali quam utique via potestatis cum homine agit, nonne tamquam physica substantia ante oculos versatur?²⁾ Atque non solum ratio, quae inter Deum et hominem et inter singulas hominis vires intercedit, non tam qualitatis quam *quantitatis* signum sive habitum prae se fert, verum etiam Deus, quae in homine operatur, modo quodam magico nec non physico operatur.³⁾

Haec omnia quin ad principalem quandam physicam Augustini rerum naturae contemplationem sint referenda, dubium esse non potest. Ipsa vero huiusmodi rerum contemplatio longius referri non potest; quippe quae opinio praejudicata est, cui causa ac fundamentum non suppeditantur, quae vero per omnes scriptoris sententias multum valeat necesse est.

¹⁾ Ep. II. 559: „— quia non fit anima justa nisi participatione melioris“. ib. 562: „— (ut elementa) meliora fiunt participatone melioris — sic incorporeae creaturae rationales ipsius creatoris fiunt participatione meliores, quum ei cohaerent —“

²⁾ De nat. et gr. X. 257: „— substantia est Deus, summaque substantia, et solus verus rationalis naturae cibus —“.

³⁾ Ep. II. 878: „fides orat, quae data est non oranti“. ib. 987: „(Deus facit) volentes ex nolentibus.“

Constat fere inter omnes, Augustinismum ex magna peccati vi nec non ex mira Dei gratia, quas Augustinus ipse expertus erat, originem ducere. Hi duo fontes, si ad contemplationem quam exposuimus physicam referuntur, abeunt in notiones Dei tamquam solius bonae materiae, hominis vero per se quidem materiae malae, quantum autem ad Deum, prorsus nihili. Facillime autem, quum homo *physice* Deo opponitur, plane ei contrarius videri potest; nam inter Deum omnipotentem ac vere liberum et hominem impotentem ac servum nulla videtur posse intercedere similitudo; perfecta enim potestas ab imbecillitate atque infirmitate non gradatim sed absolute abhorret; item materia bona ac materia mala prorsus inter se discrepant.

Atque haec eadem *absoluta* et praecipue *physica oppositio inter Deum ac hominem* summum quoddam atque gravissimum fundamentum Augustinismi nobis esse videtur.

Jam complures nodos Augustinismi deteximus, fontem psychologicum — peccati scilicet et gratiae experientiam —, fontem philosophicum sive formalem — physicam scilicet rerum naturae contemplationem —, fontem quendam u. i. d. materialem — absolutam scilicet nec non physicam Dei hominisque oppositionem. Sed haec omnia tantum abest, ut per se ipsum doctrinae Augustini refugium praebeant, ut partim origines partim formae ejus tantummodo esse videantur.

Etenim Augustinismus doctrina non tam philosophica quam theologica ideoque religiosa — sit verbo venia! — est; itaque sententiâ tam generali — qualis oppositio ista nimirum philosophica videatur necesse est — non potest contineri, sed utique sententiâ religiosa licet cum philosophica illa congruente.

Redeamus ad fontem psychologicum. Ubi quum intellexerimus, omnes religiosas Augustini sententias ex experientia virium malarum ac bonarum inter se oppositarum emanare, haud scio an inveniamus, *oppositionem Dei tamquam solius boni ideoque solius vere entis et hominis tamquam potentiae prorsus malae ideoque vere non entis* eam esse sententiam, qua Augustinismus contineatur. Habemus igitur dualismum, qui per universam Augustini disciplinam valeat, sed dualismum inter omne et nihil, cujus altera pars parte altera plane consumatur necesse est. Itaque videmus, ipsum Augustinum non tam

oppositionem istam sententiam fundamentalem disciplinae suae esse profiteri, sed quotiescunque ultimum sententiarum quaerat refugium — qua in re quidem sententia fundamentalis facillime denudatur, — *Deum unum atque solum* esse contendere, praeter quod nullae verae potestates exstent. Huc referendae sunt exclamationes istae, quibus saepissime dubitantes prosternit, ut exempli gratia: „o homo, quis es, qui respondeas Deo,“ huc etiam omnes Augustini sententiae, quae proprie demonstrari non possunt.¹⁾ Haud scio an aliquis *Dei gloriam*, qualis in Calvinismo nobis occurrit, in medio Augustinismo ponere conari possit; sed semper memor sit correlati, humanae sc. inanitatis.

Augustinum philosophum physica rerum naturae contemplatione praeditum fuisse supra demonstravimus; Augustinus theologus *mystica* praeditus fuit. Neque mirum. Etenim physica ratio, quae realiter inter Deum ac hominem intercedit, nisi mystica esse non potest. Ratio physica et mystica omnino u. i. d. sorores sunt. Itaque ipse Deus nec non religionis vis atque natura saepissime mystice ab Augustino cogitantur atque explicantur. Sed hanc theologiam Augustinismi rationem tum demum uberius intelligemus, quum sententias ejus proprie theologicas sive religiosas perlustraverimus; jam satis sit confirmare, rationem mysticam cum physica arcte esse conjunctam.

Jam apparent conditiones generales sive philosophicae, quibus Augustini disciplina continetur. Apparet, quid de voluntate, de libertate humana, de praedestinatione docuerit. Apparet etiam, quamvis breviter modo et cursim adhuc explicata, lineamenta totius ejus rerum naturae contemplationis, quoad ex sententiis sive doctrinis istis sequuntur.

Haec autem omnia praebent quasi formam, cui doctrinae proprie theologicae ideoque etiam doctrina de justificatione aptentur atque inserantur.

Jam veniamus ad *conditiones* quas supra proposuimus proprie *religiosas*, quibus Augustini de justificatione doctrina continetur. Quae quidem aptissime in conditiones *negativas* et *positivas* dividuntur. Ratione enim negativa doctrina de justificatione — no-

¹⁾ Cf. De spir. et lit. X. 204: „ejus perfectionem etiam in hac vita esse possibilem negare non possumus, quia omniaabilia sunt Deo.“ De corr. et gr. X. 924: „horum si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.“

tione quidem communi nec non per N. T. disciplinam omnibus ecclesiae scriptoribus praeformatâ — connectitur atque extruitur in doctrinis *de peccato* et *de operibus*, ratione positiva in doctrinis *de fide* et *de gratia*. Etenim homo quum propter peccatum justificationis indigeat neque possit per se ipse justificari, Dei gratia et fide aliquo modo interposita justificationem consequitur.¹⁾

Ac primum quidem *de peccato* verba faciamus. Quaerendum igitur est, quid Augustinus *de peccati vi atque natura* docuerit, ut appareat, *quatenus* et *quomodo* homines justificationis indigentes esse putaverit.

Audiamus ipsum scriptorem. „Non est substantia peccatum; sed substantia est Deus, summaque substantia, et solus verus rationalis creaturae cibus; a quo per inoboedientiam recedendo et per infirmitatem non valendo capere quo debuit et gaudere — peccat homo.“²⁾ „Est autem peccatum hominis inordinatio atque perversitas, i. e. a praestantiore conditore aversio et ad condita inferiora conversio.“³⁾

Principaliter igitur peccatum separatione a Deo continetur, non per Deum sed per hominem facta; etenim superbiae est humanae, ab eo, sine quo re vera esse non potest, sese avertere.⁴⁾ Superbia autem et omnino a Deo aversio in voluntate humana versatur. Itaque Augustinus summopere nititur, ut voluntatem in fonte origineque peccatorum collocet.⁵⁾ Haec vero voluntas, qua peccatur, ea est, qua sola hominem per se praeditum esse

¹⁾ Eundem rerum connexum Aug. ipse proposuit Ep. II. 571: „propria voluntate avertitur a bono incommutabili eaque aversione vitiatur, nec sanari per se ipsam potest (anima), sed gratuita misericordiâ sui creatoris, quae in hac vita eam ex fide viventem in spe constituit salutis aeternae.“

²⁾ De nat. et gr. X. 257.

³⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 122.

⁴⁾ De pecc. mer. X. 168: „vitiis namque omnium humanarum causa superbia est.“ Ep. II. 568: „— a quo per impiam superbiam longe recessemus.“

⁵⁾ Ep. II. 571 l. c. ib. 860: „(peccata) addunt malae voluntatis arbitrio.“ Op. imperf. X. 1397: „sine voluntate non potest esse (peccatum), quia sine voluntate non potest existere ut sit.“ Contra duas ep. Pel. X. 552: „nam lib. arb. usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccet.“

supra demonstravimus, nempe voluntas aut formalis aut mala. ¹⁾ Servi peccati sumus sine Dei auxilio; sed quamvis servi tamen voluntate peccamus, quia ipsa voluntas peccato serva addicta est. Cui non repugnat, quod quibusdam locis Augustinus peccatum nos posse vitare contendere videtur. ²⁾ Restat enim in nobis, quamvis voluntate minime libera utamur, possibilitas tamen boni volendi, — si quidem a Deo voluntas nostra praeparatur praeparataque adjuvatur. Itaque Augustinus, si ad possibilitatem modo, non ad res veras spectat, sane dicat, a peccatis nos posse abstinere, — sc. Deo adjuvante nec non praeparante. ³⁾

Quae quum ita sint, ipsa peccati vis atque natura, quamvis voluntate sive per voluntatem peccemus, non in voluntate posita est. Volitiones enim malae ex mala voluntate oriuntur; mala autem voluntas *habitus* est, non actus. Non eo peccamus, quia mala, sed quia *male* agimus, et quidem sine Dei auxilio, quamvis bona utique faciamus, semper et ubique male agimus, quippe in malo habitu versantes. ⁴⁾ Hic autem habitus tamquam ignorantiae et infirmitatis dominatio ab Augustino describitur. ⁵⁾ Sane „adduntur“ peccata „ex propriis hominum voluntatibus“, sed non nisi funditus ex hoc ipso infirmitatis habitu orta. Peccata enim actualia tantum abest, ut vere voluntaria fiant, ut sine dubio necessario ex mala hominum natura profisciscantur. Sane consensus voluntatis ad ipsum peccandum necessarius, sed hic ipse consensus necessario fit. Ex quibus efficiatur, peccata proprie et re vera malâ hominum naturâ contineri, quae quasi morbus mortifer in nobis dominatur⁶⁾.) Itaque suo jure Augustinus saepissime car-

¹⁾ C. d. ep. Pel. X. 553: „voluntas, quae libera est in malis, quia delectatur malis.“ — De pecc. mer. X. 169: „quod a Deo nos avertimus, nostrum est, et haec est voluntas mala.“

²⁾ De civ. Dei VII. 153: „qui si nolit, utique non peccat.“

³⁾ De pecc. mer. X. 155: „potest homo, si velit, esse sine peccato, adjuvus a Deo.“ Ep. li 593: (cupiditates vincere) „quod sine Dei gratia nullo modo voluntas implet humana.“

⁴⁾ Contr. Jul. Pel. X. 754: „si enim quamvis bona male tamen facit, negare non potes eum peccare, quia male quodlibet facit.“

⁵⁾ Cf. Serm. V. 987: „mala hominum quae? Error et infirmitas.“

⁶⁾ Cf. De nupt. et conc. X. 433: „carnem appellavit, ubi est morbidus quidam carnis affectus.“

nem et concupiscentiam non solum fontem sed etiam effectricem peccatorum esse dicit. ¹⁾

Alia vero quaestio est, quomodo per peccata homo *reus* fiat. Sine dubio cum peccato reatus necessario conjungitur, ita ut *non peccaverimus*, nisi male agendo *reatum* contraxerimus. Sine reatu peccatum nil nisi malum est, cum reatu autem vere peccatum ideoque etiam poena dignum. ²⁾ An vero mala hominis natura sive infirmitas atque ignorantia reum faciunt? Sane, inquit Augustinus; sed quia aut mala voluntas, et ipsa quidem ex mala natura profecta, cum iis conjungitur, aut ipsae oriuntur ex mala voluntate. Sine voluntate peccatum reatum habere non potest, sed semper cum voluntate conjunctum est, ³⁾ quamvis mala voluntas in habitus vim atque naturam abierit liceat. ⁴⁾ Utique voluntas culpa effectrix, sed, si quidem usque ad ultimos fontes progredimur, principio atque re vera Adae tantummodo voluntas. Nimirum etiam ipsam *nostram* malam voluntatem reos nos reddere Augustinus contendit, sed quum libertatem hujus voluntatis negaverit, facere non potest, quin haud scio an nolens altius ascendat et in ea voluntate, quae re vera libero eligendi arbitrio praedita erat, primam atque principalem reatus causam inveniat. ⁵⁾

¹⁾ De gr. Ch. X. 370: „— caritas radix bonorum, cupiditas radix malorum.“ De nupt. et conc. X. 429: „ex hac concupiscentia carnis tamquam filia peccati et quando illi ad turpia consentitur, etiam peccatorum matre multorum, quaecunque nascitur proles, originali est obligata peccato.“ Contr. Jul. Pel. X. 756: „ideo sub diabolo sunt — quia per illam nascuntur concupiscentiam qua caro concupiscit adversus spiritum.“

²⁾ Serm. V. 139: „impunitum non potest esse peccatum, impunitum esse non decet, non oportet, non est justum.“

³⁾ De perf. just. X. 298: „peccatum est autem, quum vel non est caritas quae esse debet, vel minor est quam debet, sive hoc voluntate vitari possit sive non possit; quia si potest, praesens voluntas hoc facit, si autem non potest, praeterita voluntas hoc fecit.“

⁴⁾ Op. imp. X. 1397: „sine voluntate non potest esse (peccatum), quia sine voluntate non potest existere, ut sit; sine autem voluntate potest esse, quia sine voluntate potest manere quod existit.“

⁵⁾ Serm. V. 907: „ecce primus homo totam massam damnabilem fecit.“ Op. imp. X. 1069: „— origo tamen et hujus peccati descendit a voluntate peccantis“. De nat. et gr. X. 249: „vitium — ex originali peccato, quod commissum est libero arbitrio. Ac per hoc natura poenalis ad vindictam justissimam pertinet.“ De perf. just. X. 297: „culpa hominis, quod non est sine peccato, quia sola hominis voluntate factum est, ut ad istam necessitatem veniret“,

Sic venit oratio ad Augustini *de peccato originali* doctrinam, gravissimam quidem et valde necessariam ad doctrinam de peccato intelligendam. Peccatum non esse substantiam, sed actum aut habitum ex actibus quibusdam profectum, id contra Manichaeos Augustino defendendum erat: peccatum non tam per singulas malas volitiones, quam per ipsam, qua praediti sumus, malam voluntatem reos nos reddere, id contra Pelagianos demonstrandum erat. Unde mala voluntas et quam ob rem et quomodo reatu obstricta? Haec omnia dilucida et perspicua fiunt per doctrinam de peccato originali.

Sane ex sua ipsius libera voluntate, ut supra exposuimus, Adam peccavit, quum a Deo sese averteret¹⁾; itaque jure ac merito reatum hujus peccati contraxit²⁾. Quum autem omnes homines physice atque realiter nec non potentialiter, quoad homines sunt³⁾, illo uno homine containerentur⁴⁾, omnes etiam in illo uno peccaverunt et peccati reatum contraxerunt⁵⁾. Omnes una „massa“ — iterum apparet ratio physica — ideoque etiam una massa peccati sunt⁶⁾. Omnes naturaliter i. e. per propagationem praediti sumus concupiscentia illa carnali⁷⁾, quae simul vis et poena istius primi peccati ab Augustino dicitur; omnes, quia semel in Ada

Contra duas ep. Pel. X. 563: „concupiscentia — etiamsi vocatur peccatum non utique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur.“

¹⁾ Serm. V 172: „per lib. arb. factus est malus homo“. De corr. et gr. X 921: „— qua ex rectitudine — sua mala voluntate decidens pravus effectus est“.

²⁾ De nat. et gr. X 249 l. c. — De corr. et gr. X 935: „— deseruit et desertus est“ — Ep. II. 824: „(homo pro sui arbitrii libertate in tanta infirmitatis servitute —“

³⁾ Cf. Serm. V 944: „sed quare, inquiunt, jam baptizatus homo fidelis — generat eum, qui est cum primi hominis peccato? Quia carne illum generat non spiritu“.

⁴⁾ Ep. II. 824: „quicumque ex illo uno multi in seipsis futuri erant, tunc in illo unus erant“.

⁵⁾ Ep. II. 820: „unus in quo omnes peccaverunt, utique etiam in singulis quibusque punitur“. „Ex Adam massa profecto ex uno in condemnationem tota collapsa“.

⁶⁾ Serm. V 944: „universam massam generis humani in homine primo venenator ille percussit“. ib. 907 l. c. Ep. II. 861: „tota massa justae damnationis reciperet debitum“.

⁷⁾ De nupt. et conc. X. 429 l. c. Contra Jul. Pel. X 756 l. c.

peccato nos adstrinximus, jam utique servi peccati sumus; omnes igitur etiam funditus reatus ac poenae talis peccati participes sumus. Peccatum originale reatum nobis contrahit, quem per nostra ipsorum peccata non augere non possumus. Status ille atque habitus, in quo nascimur, tantum abest, ut cum Pelagianis medius atque innocens habeatur, ut propie damnatione dignus esse videatur et fere ipsa peccata actualia damnabilia reddat.¹⁾ Addimus quidem, ut dicit Augustinus, ex nostra ipsorum voluntate peccata ideoque etiam reatum ad illud originale peccatum, ita ut ratio quantitativa inter utraque intercedere videatur²⁾, sed quum non ipsis factis sed mala voluntate, ut supra intelleximus, peccata contineantur, fieri non potest, quin etiam in peccatis actualibus mala ista natura, qua quidem in nobis peccatum originale continetur, peccatores et reos nos reddat. Reatus quum tantummodo *augeatur*, re vera jam adest et vere damnationem contrahit. Jam licet servi simus peccati neque malarum rerum gestarum ex ista servitute profectarum arguamur, — nimirum *arguimur* ab Augustino, quippe qui voluntatem, quamvis formalem tantummodo ac servam, ad reatum contrahendum sufficere putat —, tamen peccati illius „originalis“ arguamur necesse est.³⁾

Duo praecipue ex hac de peccato originali doctrina apparent, unum, quod sine dubio *omnes* homines per se peccatorum reatus participes et poena digni sunt⁴⁾, alterum, quod vis atque natura

¹⁾ Ep. II. 683: „ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt, nisi ab ejus reatu per Christi baptismum resolvantur“. De nat. et gr. X. 249 l. c. De nupt. et conc. X. 434: „haec itaque remissio peccatorum quamdiu non fit in prole, sic ibi est lex ista peccati, ut etiam in peccatum imputetur, i. e., ut etiam reatus ejus cum illa sit, qui teneat aeterni supplicii debitorem.“

²⁾ Cf. Ep. II. 679: „quidquid postea homines ex malis suis operibus addunt, non pertinent ad illam generationem, sed ad humanam conversationem“.

³⁾ Ep. II. 883: „inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis vel additamento etiam propriae voluntatis.“ Op. imp. X. 1120: „non est impunitatis securitas in necessitate peccandi —“. De corr. et gr. X. 921: „peccata quidem ista originalia ideo dicuntur aliena, quod ea singuli de parentibus trahunt, sed non sine causa dicuntur et nostra, quia in illo uno omnes — peccaverunt.“

⁴⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 121: „sunt igitur omnes homines una quaedam massa peccati, supplicium debens divinae summaeque justitiae, quod sive exigatur sive donetur, nulla est iniquitas“. De nat. et gr. X. 249: „omnis humana natura justificari et redimi ab ira Dei justissima, h. e. a vindicta, nullo modo potest, nisi —“

atque etiam reatus peccati non tam singulis peccatis actualibus quam malae naturae dominatione continetur. Omnes peccatores sumus, omnes auxilii divini indigentes, sed primo loco auxilii quasi physici, quod istam dominationem superet et nos sanet a morbo mortifero. Atque permultae in scriptis Augustini nobis occurrunt sententiae, quibus tali modo variis vocabulis liberatio a peccato significatur.¹⁾ Non reatus, sed *vis* peccati primum in peccatorum nostrorum contemplatione locum obtinet²⁾; non ea inter reatum et vim intercedit ratio, ut simul cum peccati remissione etiam vis ejus attenuari videatur, sed ea, ut simul sum physica imminutione peccati etiam reatus debilitetur³⁾. Nimirum peccati *notio* ante omnia reatus ac poenae notione continetur, sed vis u. i. d. realis atque natura ejus aliae esse videntur secundum Augustinum. Nimirum peccatum est a Deo aversio, sed non tam ab ejus voluntate, qua ipsâ reatus contrahitur, quam ab ejus substantia, qua imbecilli atque infirmi fimus; reatus autem hac demum a divina substantia aversione contrahitur⁴⁾.

Jam intelleximus, omnes homines quippe peccatores justitia carere atque indigere. Sed nonne per se ipsi liberationem a peccatis ideoque justitiam sibi comparare possunt?

Omnia, h. e. bona, a Deo, ab homine vero nihil h. e. nihil boni proficisci, jam supra Augustinum profiteri contendimus; itaque „a priori“ aliquis respondeat, impossibile esse secundum Augusti-

¹⁾ Serm. V. 851: „misit medicum — qui gratis sanaret. Sanat aegrotos, et sanatis donat et non aliud quam se ipsum donat. Ep. II. 971: „(gratia) — quae sola hominem liberat per dominum nostrum J. Ch.“ De pecc. mer. X. 140: „peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut a peccatis separati cum justitia vivamus.“ De nat. et gr. X. 272: „ea quippe fides justos sanavit antiquos, quae sanat et nos —“ De pecc. orig. X. 398: (sine fide) „nec antiquos justos ut justi essent a peccatis potuisse mundari et Dei gratia justificari“.

²⁾ Ep. II. 571: „propria voluntate avertitur a bono incommutabili eaque aversione vitiatur.“ Ep. 763: „haec duo, quibus omnino totum quod christiani sumus nituntur evertere —, non esse rogandum Deum, ut contra peccati malum atque ad operandam justitiam sit noster adjutor —“

³⁾ De fide et opp. VI. 225: „ab reatu graviore liberat gratia spiritus sancti, — quae diffusa caritate in cordibus nostris donat justitiae delectionem, qua immoderatio concupiscentiae superetur“. Ep. II. 885: „— non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei et timoris Dei —“

⁴⁾ Ep. II. 571 l. c.

num, quod homo ipse liberationem a peccato ideoque justitiam sibi comparet. Sed quaeramus singula.

Quaerentibus, quid *de operibus* humanis Augustinus docuerit, diligenter observandum, quod adhuc de *iis* tantummodo hominum rebus gestis agitur, quae per se ac solae justitiam comparare posse habeantur. De *iis*, quae cum Deo fiunt, alio loco dicendum; jam id quaeritur, num *sine* Dei auxilio homo justum sese reddere possit.

Ac primum quidem Augustini responsio ita in promptu est, ut vix explicari opus sit. Etenim homines, quum peccati servi per se ipsi nisi *male* agere non possint, tantum abest, ut per male facta justitiam sibi comparent, ut omnes necessario injustos sese reddant.

Sed habent aliquod Dei auxilium, cui quum opera accomoderint, haud scio an juste agere ideoque etiam juste vivere possint: *legem* nimirum divinam. Dic Augustine, nonne lex eo consilio a Deo data est, ut homines eam secuti juste vivant? Sane, inquit, tali consilio data est, sed quum servi simus peccati, omnino legem sequi non possumus.¹⁾ Lex enim peccati inimica; quicumque igitur ita a parte peccati stat, ut non peccare non possit, simul legi oboedire non potest. Itaque quamvis summo pere aliquis nitatur, ut lege implenda sine Dei auxilio ipse justitiam sibi comparet, quamvis singula bona faciat, quae cum lege divina congruant, tamen utique male agit, utique peccator atque injustus manet, utique frustra nititur.²⁾ Utique etiam ipsam legem divinam adversariam habet, quae peccatum non deleat, sed faciat, ut cognoscat peccata et aliud auxilium quaerat.³⁾ Quin etiam

¹⁾ De gr. et lib. arb. X. 896: „non autem estis sub lege sed sub gratia, non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando; gratia quippe adjuvat, ut legis quisque sit factor, sine qua gratia sub lege positus tantummodo erit legis auditor.“

²⁾ De nat. et gr. X. 280: „sub lege est, qui timore supplicii quod lex minatur, non amore justitiae se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber nec alienus a voluntate peccandi.“ Cf. Prop. ex ep. ad Rom III. 2071: „tunc enim peccatis vincitur, dum viribus suis juste vivere conatur sine adiutorio liberantis gratiae Dei.“

³⁾ De spir. et lit. X. 221: „lex ergo data est, ut gratia quaereretur“ — ib. 240: — ubi et mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suae, ut ad gratiam justificantem credendo confugiat.“ Contra duas

per legem augetur peccatum, quum carne contra eam concupiscente praevaricationes ipsis peccatis addantur. ¹⁾ Sine lege peccatores eramus et propter peccatum damnandi, cum lege etiam praevaricatores sumus et multo magis propter praevaricationes damnandi ²⁾.

Sic re vera nulla hominum opera, et ne ad legem quidem divinam accomodata, per se justitiam — h. e., notione quidem adhuc amplissima, a peccato liberationem sive habitum sine peccato — comparare possunt. ³⁾ Non autem ipsa opera, quoad opera, ad justitiam comparandam inutilia et non idonea esse videntur ⁴⁾, sed habitus tantum atque natura, in quibus revera nascimur, opera nostra inutilia reddunt. Mala autem natura non utique imperante haud scio an utilia fieri possint. Non enim funditus, sed de facto tantummodo merita nostra rejiciuntur.

De facto autem nullum per nos ipsi habemus meritum coram Deo, nisi quis mala peccatorum merita „merita“ appellare velit ⁵⁾. Etenim quum omnes peccato subjecti justitia careamus et dignissimi, qui a Deo puniamur, in bonis operibus nostris omnino niti non possumus, quia utique desunt ⁶⁾.

Intelleximus conditiones negativas, ex quibus Augustini de justificatione doctrina proficiscitur, sententias dico de peccato et

ep. Pel. X. 596: „quum lex non justificat impium de praevaricatione convictum, mittit ad justificantem Deum, atque ita justitiae Dei perhibet testimonium.“

¹⁾ De gr. et lib. arb. X. 887: „augetur concupiscentia et majores vires accipit lege prohibente —“

²⁾ Ep. II. 593: „per hoc fit ei lex non absolutionis adjutorium, sed vinculum criminis.“ ib. 892: „fiunt non solum peccatores, quod etiam si legem non accepissent, sed etiam praevaricatores, quod non essent, nisi legem accepissent.“

³⁾ Cf. Ep. II. 569: „ex hoc incipiunt opera bona, ex quo justificamur; non quia praecesserunt justificamur.“

⁴⁾ Cf. Ep. II. 970: „non quia nullum est meritum vel bonum piorum, vel malum impiorum; alioquin quomodo judicabit Deus mundum?“ —

⁵⁾ De gr. et lib. arb. X. 889: „— merita ejus erant magna, sed mala“, ib. 910: „— in eo quem seduci permittit vel obdurari, mala ejus merita credite“ — Ep. II. 877: „et ideo percipiendae hujus gratiae merita nulla praecedunt, quoniam meritis impii non gratia sed poena debetur.“

⁶⁾ Ep. II. 879: „quid meriti habebat homo ante fidem, ut acciperet fidem?“ Serm. V. 907: „miserere mei, Deus. Quare? Quia virtutem habeo, qua te promerear? Non. Quare? Quia voluntatis arbitrium gero, unde gratiam tuam meritum meum praecedat? Non Sed quare? Quoniam in te confidit anima mea.“ Ep. II. 970: „nec quisquam dicat, meritis operum suorum, vel meritis

de operibus; jam descendat oratio ad conditiones *positivas*, quibus justificatio secundum Augustinum continetur.

Justitiam quum operibus nostris merere non possimus, necesse est a Deo *gratis* accipiamus. Merito enim prorsus opponitur *gratia*, ita ut quanto minus meritum, tanto major sit *gratia*, et quum meritum plane desit, omnia ad *gratiam* sint referenda. *Gratia* tum demum vere *gratia* est, si nullis utique meritis sive operibus bonis praecedentibus homini tribuitur ¹⁾. Itaque homo, quum per se non solum, id quod modo exposuimus, nulla bona sed contra multa mala merita proferre possit, certe *quodcunque* boni habet, *soli gratiae* debet divinae ²⁾. Atque summam dat operam Augustinus, ut contra omnes dubitationes per totam vitam humanam *unam solam gratiam* boni fontem esse confirmet ³⁾. Et re vera nihil melius congruit cum principalibus, quas supra

orationum suarum, vel meritis fidei suae sibi traditam Dei gratiam et putetur verum esse, quod illi haeretici dicunt, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod omnino falsissimum est“ —

¹⁾ Ep. II. 818: „operibus debitum redditur, gratia gratis datur“. De div. qu. ad Simpl. VI. 111: „non esse opera praecedentia gratiam, se consequentia“. De gr. et lib. arb. X. 888: „gratiam Dei secundum merita nostra dari, h. e. gratiam non esse gratiam; quibus enim secundum meritum redditur, non imputatur merces secundum gratiam sed secundum debitum —“ ib. 909: „— suspicentur homines quaelibet merita bona, quae putant praecedere, ut justificentur per Dei gratiam, non intelligentes, quum hoc dicunt, nihil aliud dicere, quam se negare gratiam“. De corr. et gr. X. 942: quum gratia non operibus reddatur sed gratis detur, sine ulla dubitatione confitendum est, ideo gratiam vitam aeternam vocari, quia his meritis redditur, quae gratia contulit homini.“

²⁾ Serm. V. 952: „confitere ista omnia a Deo te habere, quidquid boni habes, a te quidquid mali.“ De gr. et lib. arb. X. 889: „— deo reddente bona pro malis per gratiam, quae non secundum merita nostra datur, factum est: non ex operibus justitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.“ De corr. et gr. X. 942: „non solum nullis bonis sed etiam multis malis operibus praecedentibus misericordia ejus praevenit hominem.“

³⁾ Ep. II. 881: „de plenitudine ejus accepimus non solum gratiam, qua nunc juste — vivimus, sed etiam gratiam pro hac gratia.“ ib. 817: „— gratia — non solum peccata delendo verum etiam ad non peccandum recteque vivendum — adjuvando —“ ib. 971: „gratia — quae sola hominem liberat per dominum nostrum J. C.“ ib. 879: „si enim dixerimus fidem praecessisse, in qua esset meritum gratiae, quid meriti habebat homo ante fidem, ut acciperet fidem?“

exposuimus, Augustinismi sententiis ¹⁾, quarum fontes psychologici hic nobis occurrunt. Etenim Augustinus quum nonnisi mala merita se habuisse judicaret, facere non potuit, quin conversionem suam *soli* Dei gratiae tribueret.

Sed *qualis* est gratia, cui tali modo omnia tribuuntur bona? Quum *omnia* bona contineat, universitatem earum rerum significet necesse est, quas Deus nobis non merentibus erga nos operatus est nec non operatur. Atque re vera permulta genera speciesque gratiae in Augustini scriptis nobis occurrunt, ita ut aliqua gratia specialis vix videatur eminere. Occurrit gratia, quae dicitur prima, qua Adam a Deo ornatus est ²⁾; occurrit gratia liberans, praeparans, praeveniens, adjuvans, subsequens; occurrit gratia electionis, vocationis, fidei, perseverantiae; occurrit gratia vitae aeternae, quam ultimam homini Deus tribuit ³⁾. Haec omnia eo tantum in unum coeunt, quia opera Dei significant, quae sine meritis nobis tribuuntur.

Gratia autem Dei, quum sola hominem bonum reddere velit, ad singulas hominum vires sive infirmitates sese applicet necesse est. Itaque quum voluntatem humanam a peccati servitute liberatam ⁴⁾ praeparaverit ⁵⁾ ad accipiendam vocationem, quae et

¹⁾ Cf. De corr. et gr. X. 933: „— gratia fit, gratis fit, gratiae sunt agenda quia fit, ne quis velut de suis meritis extollatur, sed omne os obstruatur, et qui gloriatur in domino gloriatur.“

²⁾ De corr. et gr. X. 935 „— adjutorium, quod desereret quum vellet et in quo permaneret si vellet, non quo fieret, ut vellet. Haec est prima gratia, quae data est primo Adam“.

³⁾ De gr. et lib. arb. 892: „— quia et ipsa bona opera nobis ex Deo sunt — propterea apostolus etiam ipsam vitam aeternam gratiam nuncupavit“. „Sine dubio et vita aeterna, quae bonae vitae redditur, Dei gratia est: et ipsa enim gratis datur, quia gratis data est illa (gratia) cui datur“.

⁴⁾ Ep. II 760: „— gratia Dei, — qua et ipsum nostrae voluntatis arbitrium vere fit liberum“ — De corr. et gr. X. 926: „voluntas quippe humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem.“ ib. 938: „gratia liberati et ista liberatione habentes lib. arb., quo serviant Deo“.

⁵⁾ De gr. et lib. arb. X. 900: „certum est, nos mandata servare si volumus, sed quia praeparatur voluntas a domino, ab eo petendum est —“ De pecc. mer. X. 169: „quod vero ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante atque adjuvante non possumus, et haec est voluntas bona.“ Contra duas ep. Pel. X. 587: „nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, nisi hoc in illo agat indebita et gratuita misericordia Dei.“

¹⁾ Cf. Serm. V. 952: „ut haberes bonam voluntatem, illius vocatio prae-

ipsa gratia est ¹⁾, adjuvat homines, ut bene operari possint ²⁾ et perseverent usque in finem. ³⁾ Haec autem omnia jam ex omni aeternitate gratiâ electionis ⁴⁾ continentur atque in iis, qui vere electi sunt, per gratiam utique praevenientem ⁵⁾ a primo ad extremum ita perficiuntur, ut humanis viribus omnino non possint impediri ⁶⁾. Quod quidem mirum esse non potest. Nam si resistendi facultas homini tribueretur, sane etiam facultatis esset humanae, *non* resistere, ideoque sua ipsius cooperatione gratiam sibi comparare; quod vero re vera non resistit homo, non minus gratiae est, quae praedestinos ita praeparat atque adjuvat, ut certissime ad salutem perducantur.

Sed non omnibus, qui semel aliqua gratia praediti esse videntur, tanta gratia tribuitur. Fieri enim potest — et re vera saepissime fit —, ut vocationis quidem gratia tribuatur, non vero praeparationis, vel praeparationis quidem, non vero adjutorii et perseverantiae. Solius Dei est, non solum utrum aliqua sed etiam *quae* bona hominibus donare velit ideoque quantum gratiae ad ea comparanda iis suppeditet. Atque nisi donat gratiam extremam, nimirum perseverandi usque in finem, omnes quae eam antecesserunt gratiae seu gratiae partes re vera frustra donatae sunt.

Quid? Nonne gratia tamquam materia in se ipsa quidem absoluta autem oculos versatur, cujus partes et ipsae quidem gratiae appellantur, sed re vera gratiam non praebent, nisi ipsius gratiae universitate contineantur? Nonne dicat aliquis, discernendum esse

cessit; — ut esses, ut sentires, ut audires, ut consentires, praevenit te misericordia ejus.“

²⁾ Cf. De gr. et lib. arb. X. 899: „per gratiam fit, ut ipsa bona voluntas, quae jam esse coepit, augeatur et tam magna fiat, ut posset implere divina mandata quae voluerit —“

³⁾ Cf. De gr. et lib. arb. X. 889: „ideo necessarium est homini, ut — ambulet cum illa gratia et incumbat super ipsam, ne cadat.“

⁴⁾ De praed. sanct. X. 974: „inter gratiam porro et praedestinationem hoc tantum interest, quod praedestinatio est gratiae praeparatio, gratia vero jam ipsa donatio.“

⁵⁾ Serm. V. 952 l. c. Ep. II. 820: „Dei gratia sic operatur, ut nec voluntas accipientium vel praemittatur vel adjungatur vel subsequatur.“

⁶⁾ Ep. II. 987: „(Deus facit) volentes ex nolentibus“. De div. qu. ad Simpl. VI. 118: „illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri“. De gr. et lib. arb. X. 898 „— ni rectissime crederemus, etiam perversas et fidei contrarias voluntates omnipotentem Deum ad credendum posse convertere“. De corr. et gr. 942: „cui volenti salvum facere nullum resistit hominum arbitrium.“

inter gratias non vere gratias et gratiam vere gratiam, h. e. gratiarum universitatem? Sed Augustinus tantum abest, ut discernat, ut nullo discrimine interjecto eandem utique vim atque naturam singulis istis gratiae partibus tribuat, quam gratiae universitatitribuendam censeat. Quaecunque enim sine meritis nobis tribuntur, *gratiae* sunt. Quin etiam gratiae universitatem numquam tamquam consilium atque volitionem Dei salutiferam, sed ubique tamquam summam partium istarum describit¹⁾. Itaque dubium esse non potest, quin gratia sit vis quaedam atque potestas materialis, quae secundum inexplorabilem Dei voluntatem plus minusve homini non merenti tribuitur.²⁾

Sed quum propter *peccatum* homines justī et boni esse non possint, id imprimis vel proprie gratiae spectandum atque agendum est, ut tollatur peccatum. Peccati igitur sublatio singulari quodam modo „gratia“ appellari potest et re vera interdum ab Augustino appellatur.³⁾ Quin etiam sacrae scripturae sententias secutus quum Christum pro peccato mortuum praedicet,⁴⁾ facere non potest, quin haud scio an nolens peccatorum remissionem speciali quadam ratione gratiae tribuat⁵⁾. Quae quum ita sint, non cum Dieckhoffio „massam“ quandam quasi physicam gratiam Augustini esse arbitremur, cujus partes nonnisi physicam praebeant naturam. An remissio peccatorum physici aliquid continet? Minime, sed voluntatis tantummodo ac potestatis divinae est. Itaque *voluntas Dei* minime excluditur ex gratiae notione; veruntamen tantum

¹⁾ Cf. Ep. II. 983: „gratia datur ad singulos actus“. Retr. I. 624: „— non sic accipiendum, ac si pax ipsa et reconciliatio non pertineat ad gratiam generalem, sed quod specialiter nomine gratiae remissionem significaverit peccatorum“. Serm. V. 952 l. c.

²⁾ Cf. Dieckhoff, „Augustins Lehre von der Gnade“, Theol. Zeitschr. v. Dieckhoff u. Kliefoth 1860.

³⁾ Retr. I. 624 l. c. cf. Ep. II. 676: „finis enim legis Christus, — qui utique ideo venit, ut ubi abundavit delictum, superabundet gratia.“

⁴⁾ Contra Jul. Pel. X. 821: „mors enim ejus peccatum nostrum significavit, quo utique mors ipsa accidit; cui morti mortuus, i. e. ut mortalis non esset ulterius, peccato dicitur mortuus.“ De pecc. orig. X. 403: „fecit eum pro nobis peccatum, i. e. sacrificium, per quod dimitterentur nostra peccata.“

⁵⁾ Ep. II. 679: „— gratia, qua peccata dimittuntur“. ib. 828: „fateatur, secundum gratiam et misericordiam Dei veniam poenitentibus dari —“ Retr. I. 624 l. c. Contra Jul. Pel. X. 871: „gratiae non sufficebat illud unum delere, sed et multa quae adjecta sunt, ut omnium remissione fieret justificatio.“

abest, ut funditus atque proprie eam constituat, ut nil nisi partem inter partes gratiae significet. Non ea proprie sententia gratiam interpretatur, quod Deus *vult* homines salvos fieri quodque secundum hanc voluntatem Christus pro peccatis eorum mortuus est, sed ea, quod Deus aliquos (sc. certos) homines re vera plus minusve bonos et salvos reddit, ex quo retro efficiatur, etiam voluntatem aliquam salutiferam in Deo exstare, quae in praedestinatiis in remissione peccatorum proprie patefiat. Gratia Dei, ut breviter loquamur, secundum Augustinum nobis non tam in Christo ante oculos ponitur, quam in sanctificatione singulorum hominum; id quod jam ex eo appareat, quod, quamvis saepissime de gratia, tamen rarissime tantum in Augustini scriptis de Christo pro nobis mortuo agitur. Sane secundum sacrae scripturae sententias de Christo mediatore nec non reconciliatore verba fiunt, sed non ita, ut in Christo universa Dei gratia velut incorporata nobis occurrat, sed ita, ut reconciliatio et mediatio ejus tamquam gratia inter gratias sive pars — licet principalis — inter partes esse videatur. Gratia autem universa et Christum et alia Dei dona continet, Christum ad reconciliationem, cetera ad sanctificationem.¹⁾ — Remissio peccatorum, quae propter Christi mortem in sola Dei voluntate fit, eam tantum ob causam gratiae tribuitur, quia semel peccatum nobis obstans etiam reatum apud Deum contrahit. In media autem peccati notione sine dubio *vis* peccati ponitur, id quod jam supra alio loco exposuimus, et ita quidem, ut quomodo remissio cum physica deletione cohaereat nusquam appareat. Exstat utrumque, quum peccatum, quoad omnino peccatum est, tollatur²⁾, sed alterum, remissio, quasi serva. latus tegit alterius,

¹⁾ Ep. II. 568: „pro hoc mediator effectus est, ut nos reconciliet Deo per humilitatem —“ Serm. V. 745: „Christus sacrificium pro peccato factus est peccatum oblatum est et deletum est peccatum.“ De civ. Dei VII. 301: eramus homines, sed justi non eramus; in illius autem incarnatione natura humana erat, sed justa, non peccatrix erat. Haec est mediatio, qua manus lapsis jacentibusque porrecta est.“ De fide spe et car. VI. 249: „quod ergo per mediatorem reconciliamur Deo et accipimus spiritum sanctum, ut ex inimicis efficiamur filii — haec est gratia Dei.“ De pecc. mer. X. 140: „peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut a peccatis separati cum justitia vivamus.“

²⁾ Cf. Ep. II. 817: „gratia — non solum peccata delendo verum etiam ad non peccandum — adjuvando —“ De corr. et gr. X. 942: „— misericordia

deletionis. ¹⁾ Itaque efficientia moralis in hominibus, praesertim in praedestinatiis, caput atque proprium opus gratiae est ²⁾, cuius additamenta necessaria et ipsa quidem gratiae tribuuntur, sed tantummodo tamquam additamenta. ³⁾

Omnia, quas de gratia ex Augustini scriptis attulimus, sententiarum fons atque fundamentum est illud „solâ gratiâ“; quidquid enim boni aut agimus aut habemus aut donatum accepimus, soli Deo ab Augustino tribuitur, quia a nobis ipsi boni participes esse non possumus, et sine dubitatione directo „gratia“ appellatur, quia sine meritis nobis tributum est. Tali gratiae singularitate nec non omnipotentia etiam fidem nostram aliquo modo obrui atque opprimi mox apparebit.

Constat, quid objective u. i. d. secundum Augustinum opus sit ad justificationem nostram. Quaerendum, quid subjective. Sed nonne sufficit sola gratia, fons ejusque boni? Sane sufficit, plane sufficit, inquit Augustinus; sed tamen quum in homine, ut supra exposuimus, nil sine ipsius voluntate perficiatur, humani quoque aliquid ad perficiendam justificationem necessarium esse videtur.

Quaeramus igitur, quid *de fide* Augustinus docuerit.

Diligenter discernendum nobis esse videtur inter fidei notionem et fidei fontes, qui apud Augustinum nobis occurrunt; fieri enim non potest, quin fontes nec non vis atque natura fidei per id, quod supra de viribus humanis attulimus, graviter ne dicam prorsus definiantur, dum ipsa ejus notio viribus istis non subjecta est.

Quaerentibus autem, quae sit *fidei notio* secundum Augustinum, primum quidem difficultates haud parvae obstant. Permul-

ejus praevenit hominem ut liberetur a malis et quae fecit et quae factururus fuerat, nisi Dei gratia regeneretur.“

¹⁾ Ep. II. 766: „sive dixerit — gratiam esse remissionem peccatorum — nihil eorum dicit, quae per subministrationem sp. s. pertinent ad concupiscentias tentationesque vincendas.“

²⁾ Ep. II. 771: „per gratiam salvatoris proficimus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescente caritate —“ De gr. et lib. arb. X. 896: „gratia quippe adjuvat, ut legis quisque sit factor“ — De spir. et lit. X. 221: „gratia data est, ut lex impleretur.“ De gratia Ch. X. 367: „gratia agitur, non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus.“

³⁾ Congruit etiam cum hac sententia, quod redemptio nostra semper fere apud Augustinum tamquam emptio ex potestate diaboli describitur; nam potestas diaboli non reatus sed vis peccati est, qua omnes homines tenentur.

tas enim ac varias habemus sententias, quae aliae aliud de fide profiteri videntur. Sejunctis igitur philosophicis fidei notionibus, quibus sine dubio non tam fides practica christiana quam opinioniones theoreticae humanae significantur¹⁾, duo praesertim notionum ordines ante oculos versantur, alter, quo fides rationi tribui videtur, alter, quo pectori ac menti. Sed facile apparet, illum esse hujus quasi ministrum. Nam Augustinus quum fidem consensum sive assensum esse fateatur²⁾, nonne in mentis iudicio eam ponit? Quid? Nonne etiam fides, quae dici possit historica, ad pectus referenda videtur, quum non quaelibet res, sed eae tantummodo, quae ad salutem nostram pertineant, ab Augustino ei tribuantur?³⁾ Quin etiam perspicue inter fidem plane historicam et fidem christianam distinguit, quum aliud esse contendat, Christum credere, aliud, credere *in* Christum.⁴⁾

Saepissime autem fides opponitur speciei⁵⁾, qua ex oppositione facile aliquid notionis appareat. Id quod nondum videmus fide amplectimur, ita ut fides internum animi iudicium esse videatur, quod nulla sensuum experientia tamen firmissimus fons atque fundamentum sententiarum esse possit.

Sed haec omnia tantum abest, ut certam atque manifestam fidei sedem ac munus significant, ut maxime inclinationem quandam ostendant fidem in corde ac mente ponendi. Huc accedit, quod huiusmodi sententiae multo pauciores in Augustini scriptis

¹⁾ De utilitate credendi VIII. 83: „credere — aliquando cum vitio — tunc est culpandum, quum vel de Deo indignum aliquid creditur vel de homine facile creditur. — Quod intelligimus igitur, debemus rationi, quod credimus auctoritati, quod opinamur errori.“

²⁾ Cf. Ep. II. 980: „legi atque doctrinae accomodatur assensus.“ De spir. et lit. X. 235 „— quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur?“ De praed. sanct. X. 963: ipsum credere nihil aliud est, quam cum assensione cogitare.“

³⁾ Cf. Serm. V. 913: „quae est fides plena et perfecta? Quae credit, ex Deo esse omnia bona nostra, et ipsam fidem.“

⁴⁾ Serm. V. 788: „multum interest, utrum quisque credat ipsum Christum et utrum credat in Christum.“ Ille credit in Christum, qui et sperat in Christum et diligit Christum.“

⁵⁾ Serm. V. 254: „est autem fides, credere quod nondum vides.“ ib. 868: „— viventes ex fide, quousque fruamur specie“. De spir. et lit. X. 240: „credit in eum — et vivit ex fide, donec ad speciem perducatur.“ —

nobis occurrunt, quam aliae, quae alio atque finitiore modo de fidei natura certiores nos faciunt.

Etenim quum peccato a Deo separati atque aversi fuerimus, *fide* secundum Augustinum ad eum rursus nos convertimus; quum nil coram Deo habeamus nisi mala peccatorum merita, *fide* confugimus ad benignitatem et misericordiam ejus ¹⁾, ut pro poena debita gratiam immeritam accipiamus. Quum autem gratia, id quod supra exposuimus, praesertim tamquam *vis* divina contra peccati vim atque dominationem homini detur, accipere illud facile potest ita explicari, ut fides, quae omnia bona a Deo petit, vim istam atque facultatem peccati vincendi orando ²⁾ impetrare ³⁾ dicatur. Sed utcunque haec se habent, id sine dubio apparet, fidem secundum Augustinum esse *actionem* quandam *interioris hominis*, quae non in cognitionibus theoreticis neque in singulis actis versetur, sed qua homo totus ex intimo corde ad Deum convertatur. Longe gravissimum autem hujus conversionis momentum est *fiducia*, quae sine dubitatione a Deo sperat, id quod propriis viribus non potest impetrare; atque de tali fiducia saepissime agit Augustinus. ⁴⁾ Item, quum fiducia quasi vis „mate-

¹⁾ Ep. II. 819: „— quicumque — non fide confugit adjuvandus ad spiritum vivificantem“ — Serm. V. 894: „si vis ergo evadere legem minantem, ad spiritum fuge adjuvantem; quod enim lex imperat, fides sperat.“ De fide et opp. VI. 211: „magnis delictis onerati, magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiae mererentur.“ De spir. et lit. X. 209: „— ut ad ejus misericordiam per fidem confugiens sanaretur“. ib. 240: „— ut ad gratiam justificantem credendo confugiat.“

²⁾ Cf. Ep. II. 878: „fides orat, quae data est non oranti“. De gr. et lib. arb. X. 898: „ipse apostolus assidue legi praeponit fidem, quoniam quod lex jubet facere non possumus, nisi per fidem rogando impetremus, ut facere valeamus.“ De sp. et lit. X. 204: „quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.“

³⁾ Cf. De spir. et lit. X. 238: „— si credimus, ut impetremus hanc gratiam —“. De gr. et lib. arb. X. 900: „ipsa est fides, quae orando impetrat quod lex imperat.“

⁴⁾ Serm. V. 907: „miserere mei, Deus. Quare? — Quoniam in te confidit anima mea, magna scientia ista confidentia“. ib. 210: „habentes ergo tantam fiduciam“ — ib. 237: „credamus ergo Deo, fratres. Hoc est primum praeceptum, hoc est initium religionis et vitae nostrae, fixum habere cor in fide. — De spir. et lit. X. 239: „quisquis autem credidorit eique se a peccatis omnibus absolvendum et ob omnibus vitiis sanandum — commiserit, habebit ex ejus gratia opera bona —“

rials“ fidei dici possit, vis sive efficacia ejus „formalis“ sine dubio est illud *accipere*; atque etiam hac ratione saepissime fides ab Augustino describitur. ¹⁾ Est igitur credere *fiduciam ponere* in Deo et hac fiducia ab eo *accipientem* esse bona immerita, — nimirum bona ejusmodi, quae hominem non tam coram Deo quam „de facto“ bonum reddant. — Huc referendum est, quod summa cum diligentia Augustinus *fidem* per dilectionem *operantem* solam et veram esse fidem affirmat. Etenim fides, quae *accepit* fortasse aliquid, sed *vires* illas divinas non accepit, vera fides secundum eum esse non potest. Simili igitur modo ut inter apostolos Jacobus iis, qui solam fidem *sine operibus* rectam ac salutiferam fidem esse contendunt, diligentissime sese opponit. Quam ad oppositionem non per ipsam fidei notionem, quam modo attulimus, deductus mihi esse videtur, sed per sententiam de gratia, quam velut materiale aliquid fides accipiat necesse est. Fides sola nihil aliud ei esse videtur nisi fides quae dicitur historica, nimirum minime in intimo corde hominis posita ²⁾; quae quum per se ipsa, ne dicam ex notione sua, neque fiduciam habere neque bona divina accipere possit quumque quod a Deo petimus atque accipimus semper materiale aliquid sit secundum Augustinum, non sine jure efficitur, veram fidem non posse esse sine operibus. Medium illud u. i. d., fidem sc. Paulinam Augustinus plane non intellexit, quamvis a conditionibus ejus non valde abhorreret. Non in se ipso sed in Deo fiduciam ponere, et non ex viribus propriis sed a Deo omnia bona accipere — his sine dubio quasi fundamentis fides Augustinea continetur; sed quoniam *mera* personarum *ratio* quae inter Deum ac hominem intercedat, — qua in mera ratione, fides Paulina versatur ab Augustino non probatur, fides nisi operans ab eo cogitari non potest ³⁾. Quae quum ita sint, utique sibi

¹⁾ Serm. V. 903: „hoc a Deo petit quod ab hominibus exigit; quia ut Deus velit dare, debes et tu ad accipiendum accomodare voluntatem. Quomodo vis accipere gratiam —, qui sinum non aperis voluntatis?“ De div. qu. ad Simpl. VI. 111: „— bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam.“ Ep. II. 574: „— participatio immutabilis boni, cujus modo velut arrha quaedam per fidem tenetur“.

²⁾ Serm. V. 788: „nam si fidem habet sine spe ac sine dilectione, Christum esse credit, non in Christum credit.“ De gr. et lib. arb. X. 892: „daemones — non habent fidem ex qua justus vivit, i. e. quae per dilectionem operatur.“

³⁾ De fide et opp. VI. 211: „quum ergo dicit apostolus, arbitrari se

constat, quod itidem ac Jacobus *caritatem* — h. e. fontem seu principium bene agendi¹⁾ — tamquam propriam fidei vim ante oculos ponit, ita ut re vera caritas salutem praebere videatur²⁾. Quin etiam eo modo fides cum caritate ab eo conjungitur ne dicam confunditur, ut saepius idem significare videantur³⁾; fides agens nullo discrimine interjecto caritas appellatur, quum fides ipsa, h. e. fides sine operibus, verbis quidem re vera esse negetur. Sed hoc non ita fit, ut fides plane praetermittatur; verum enimvero fides quasi corpus est, quod caritate quasi animâ perfunditur, quo facto corpus animatum — dicat aliquis: „fides formata“ — tamquam vera fides ante oculos versatur. Quum autem caritas non nisi per fidem ipsam accipiatur atque impetretur⁴⁾, Augustinum nimirum nolentem etiam fidem caritate nondum praeditam veram ac salu- tiferam probasse, facile aliquis demonstret.

justificari hominem per fidem sine operibus legis, non hoc agit, ut percepta ac professa fide opera justitiae contineantur, sed ut sciat se quisque per fidem posse justificari, etiamsi legis opera non praecesserint. Sequuntur enim justifi- catum, non praecedunt justificandum“. ib. 210: „videant igitur, non ei dic- tum esse ut crederet et baptizaretur, quo solo adjutorio putant isti venire hominem ad vitam, sed morum praecepta homini data —“ ib. 214: illud quo- que non video, cur dominus dixerit, si vis venire ad vitam serva mandata — si etiam his non servatis ad vitam venire potest per solam fidem, quae sine operibus mortua est.“ ib. 212 „quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur.“ ib. 230: „sic promitti fidelibus vitam aeter- nam, ut non etiam per fidem mortuam, quae sine operibus salvare non potest, ad eam se quisque pervenire posse arbitretur, sed per illam fidem gratiae, quae per dilectionem operatur.“ De gestis Pel. X. 340: „quid enim? putamus, quod fides non operetur? Imo ipsa veraciter operatur, quae per dilectionem opera- tur.“ Contra Jul. Pel. X. 754: „fides Christi i. e. fides, quae per dilectionem operatur —“.

¹⁾ Serm. V. 369: „fidei pertinet, ut credas, caritati, ut agas; si enim credis et non amas, non te moves ad bonum opus.“

²⁾ Cf. De fide et opp. VI. 211: „unde illam (!) fidem, quae sufficere ad sa- lutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseverat (apostolus), ut dicat: si habeam seqq. I. Cor. 13.

³⁾ Cf. De gr. Ch. X. 374: „ubi non est dilectio, nullum bonum opus impu- tatur nec recte bonum opus vocatur, quia omne, quod non ex fide est, pecca- tum est —“.

⁴⁾ Ep. II. 818: „caritas, quae bene operatur, fide impetratur.“ Serm. V. 912: „unde pax? unde caritas? Cum fide. Si enim non credis, non amas“. De fide, spe et car. VI. 235: „nec amor sine spe est, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide“. De fide et opp. VI. 211: „— confugerunt ad fidem,

Fides nonnisi operans ab Augustino cogitatur; sed quoniam per se nil aliud est nisi fiducia atque accipere — id quod non minus ab Augustino probatur — contra ipsum auctorem ex sententiis ejus ab operibus possit sejungi. Sed hoc non hujus loci. Constat, istam fidem, quoad sine operibus exstat, quamvis commemoratam, tamen non probatam esse ab Augustino.

Fiduciam autem, quae in Deo collocatur, Christum mediatorem quasi fundamentum habere cum sacra scriptura Augustinus agnoscit. ¹⁾ Quin etiam fidem Christi unam et solam rectam fidem eorum fuisse contendit, qui ante Christum nati salvi ex mundo exiissent. ²⁾ Sed qualis haec fides? Num in Christo pro nobis nato ac mortuo ita spes nostras ponamus, ut in eo freti misericordiam divinam impetrare possimus? Minime; sed mystice cum Christo jungamur, in unum quasi corpus cum eo redigamur, plane cum eo uniamur; tum demum rectam fidem Christi habebimus. ³⁾

Est igitur fides christiana sane fiducia mentis humanae, quae in unione mystica cum Christo nixa ex intimo corde ad Deum

qua — mererentur auxilium a domino, ut diffusa per sp. s. caritate in cordibus suis cum dilectione agerent —“ De spir. et lit. X. 231: „caritas non quaelibet, sed caritas Dei de corde puro et conscientia bona et fide non ficta“. —

¹⁾ Ep. II. 878: „fides igitur ad Christum nos trahit.“ Serm. V. 784: „medicina omnium animae vulnerum et una propitiatio pro delictis hominum est, credere in Christum.“ De pecc. mer. X. 179: „una ergo fides est, quae omnes salvos facit, — terminata in eo, qui venit pro nobis judicari et mori.“ De nat. et gr. X. 272: „ea quippe fides sanavit justos antiquos, quae sanat et nos, i. e. mediatoris Dei et hominum hominis I. Ch., fides sanguinis ejus, fides crucis ejus, fides mortis et resurrectionis ejus.“ Contra d. epp. Pel. X. 595: „— praecipue credentes in mediatorem, per quem sibi non dubitent et spiritum gratiae subministrari, ut bene — faciant, et ignosci posse, quum peccant.“

²⁾ De nat. et gr. X. 272 l. c.

³⁾ Cf. Ep. II. 564: „vita Christus est, qui habitat in cordibus eorum, interim per fidem, post etiam per speciem.“ Serm. V. 484: „nec omnino — mundari (possunt), nisi per fidem coadunentur et compaginentur corpori ejus, qui sine ulla illecebra carnali et mortifera delectatione conceptus est.“ ib. 788: „qui ergo in Christum credit, credendo in Christum venit in eum Christus et quodam modo unitur in eum et membrum in corpore ejus efficitur.“ De sp. et lit. X. 232: „Deus operatur in homine per fidem I. Ch., qui finis est ad justitiam omni credenti, i. e., cui per spiritum incorporatus factusque membrum ejus potest quisque illo incrementum intrinsecus dante operari justitiam.“

sese convertit et ab eo solo bona u. i. d. moralia accipit nec non acceptis bene operatur.

Longe alia quaestio est, quatenus ad hanc fidem constituentem vires humanae sufficiant.¹⁾ Dicat aliquis, gravissimum esse in fide, quod *ipse* homo ad Deum sese convertat, ideoque vera quaedam ac realis inter Deum et hominem ratio intercedat. Augustinus non ita. Etenim quum fides certe boni aliquid sit, bona autem omnia sine hominum opera prorsus ac plane a Deo efficiantur, facere non potest, quin etiam fidem soli Deo tribuat, et quidem non ita, ut causas atque conditiones ejus nobis notas sive ignotas ad Dei gratiam referat, sed ita, ut etiam ipsum assentiri, ipsum confugere, ipsum accipere Dei opus esse contendat.²⁾ Atque si omnia, quae ab hominibus aguntur, meritoria sunt, re vera autem homines per se ipsi nil nisi poenas merent, fides non ab homine sed nonnisi a Deo agatur atque efficiatur necesse est.³⁾ Etenim quum nulla humana actio sine ipsis actis sive operibus ab Augustino agnoscatur, id quod supra exposuimus, acta autem sine dubio semper meritoria sint, etiam fides per se meritoria est.⁴⁾ Sin autem cum Paulo apostolo meram actionem esse fidem professus esset, sane in hanc quaestionem non incidisset.

¹⁾ Cf. de spir. et lit. X. 238: „si credimus, ut impetremus hanc gratiam, et utique voluntate credimus, de hac quaeritur, unde sit nobis.“

²⁾ C. d. epp. Pel. X. 587: „nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, nisi hoc in illo agat indebita et gratuita misericordia Dei.“ Ep. II. 877: „restat igitur, ut ipsam fidem, unde omnis justitia sumit initium, — non humano tribuamus arbitrio, — sed gratuitum donum Dei esse fateamur.“ „Fides autem fit in homine —.“ ib. 817: „nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus unicuique partiretur mensuram fidei.“ Serm. V. 911: „sed ego, inquis, credidi. Concedo. Verum dicis; tu credidisti, sed non tibi tu fidem dedisti. Unde autem credidisti, nisi ex fide? Fides in te donum Dei est.“ De praed. sanct. X. 963: „nemo sibi sufficit vel ad incipiendam vel ad perficiendam fidem, sed sufficientia nostra ex Deo est.“

³⁾ Ep. II. 879: „si enim dixerimus, fidem praecessisse, in qua esset meritum gratiae, quid meriti habebat homo ante fidem, ut acciperet fidem?“ De gr. et lib. arb. X. 891: „— possent dicere, ideo accepimus gratiam, quia credimus, tamquam fidem sibi tribuentes, gratiam Deo; propter hoc apostolus, quum dixisset: per fidem, „et hoc“, inquit, „non ex vobis, sed Dei donum est.“

⁴⁾ De praed. sanct. X. 965: „— fidei meritum etiam ipsum esse donum Dei.“ De fide et opp. VI. 211: „confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiae mererentur.“ Serm. V. 254: „— cujus fidei merces est, videre quod credis.“ Ep. II. 818: „gratiam bene operandi fides meretur.“

Sed hoc non hujus loci. Videamus, quomodo fides oriatur et in homine versetur. Non omnes homines credunt in Deum, sed ii tantummodo, quos ipse Deus vult ad fidem venire. Hos vero nulla conditione anteposita ¹⁾ omni modo quamvis invitos ²⁾ ad fidem perducit. ³⁾ Praevenit, ⁴⁾ sibi accommodat, ⁵⁾ liberat ⁶⁾ eorum voluntates, ut in eum credere possint; quin etiam ipsam credendi voluntatem creat atque operatur. ⁷⁾ Non solum per verbi praedicationem „extrinsecus“ vocat, ⁸⁾ ita ut hominis sit, utrum credere velit necne, sed in iis, qui re vera ad fidem perveniunt, „intrinsecus“ quoque assensum promissionis, h. e. fiduciam efficit; ⁹⁾ vocatio effectrix dicitur fidei, ¹⁰⁾ quia praecipue interior ne

¹⁾ Ep. II. 878: „fides orat, quae data est non oranti.“ De gest. Pel. X. 341: „quapropter quamvis bene operandi gratiam fides impetret, ipsam certe fidem ut haberemus nulla fide meruimus, sed in ea nobis danda — misericordia ejus praevenit nos.“

²⁾ Ep. II. 985: „multi salvi non fiunt, non quia ipsi, sed quia Deus non vult.“ De gr. Chr. X. 368: „omnis qui didicit a patre, non solum potest venire, sed venit.“ De corr. et gr. X. 924: „quicumque ergo — discreti sunt, non est dubium, quod et procuratur eis audiendum evangelium et quum audiunt credunt —.“

³⁾ De corr. et gr. X. 924 l. c.

⁴⁾ Ep. II. 820: „et ipsum accipiendi sensum tanto ante misericordia Dei praevenit.“ De dono pers. X. 1018: „praevenit ergo et fidem gratia.“

⁵⁾ Ep. II. 980: „legi atque doctrinae accommodatur assensus.“ De spir. et lit. X. 240: „Deus agit cum anima rationali, ut ei credat.“

⁶⁾ Contra Jul. Pel. X. 750: „ut crederent, ipsa in eis est per Dei gratiam correcta natura.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 114: „non credit aliquis nisi libera voluntate.“

⁷⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 116: „— noverit eum sibi praestitisse, ut crederet, qui miseretur inspirando fidem.“ Ep. II. 986: „gratia Dei credendi voluntas.“ ib. 988: „voluntas per antecedentem gratiam praeparatur.“

⁸⁾ Serm. V. 952: „ut haberes bonam voluntatem, illius vocatio praecessit. De div. qu. ad Simpl. VI. 117: „quia nemo potest credere nisi velit, nemo velle nisi vocetur, nemo autem sibi potest praestare ut vocetur, vocando Deus praestat et fidem.“

⁹⁾ De spir. et lit. X. 226: „— non quia praeceptis justitiae forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia intrinsecus incrementum dat.“ Ep. II. 878: „quia nec omnium est fides, qui audiunt verbum, sed quibus Deus partitur mensuram fidei.“

¹⁰⁾ De div. qu. ad Simpl. VI. 119: „— vocatio effectrix bonae voluntatis.“ ib. 126: „quis potest credere, nisi aliqua vocatione, h. e. aliqua rerum testificatione, tangatur?“ De spir. et lit. X. 238: „vocante Deo surgit (homo) de libero arbitrio, quod naturaliter, quum crearetur, acceperat.“

dicam magica ab Augustino cogitatur.¹⁾ Atque etiam perseverentia in fide, sine qua fides vera esse non potest, nonnisi Dei opus est.²⁾ Quid plura? *Omnia*, quae ad fidem pertinent, a Deo praebentur atque efficiuntur, nil ab homine.³⁾ Nolite obijcere, quod voluntas humana iterum ac saepius ad fidem necessaria esse probatur.⁴⁾ Sane necessaria, sed tantummodo tamquam mansio sive locus pervius, quo gratia divina ad opera sua utitur. Sane etiam homo credere velit necesse est,⁵⁾ sed Deus efficit, ut credere velit. Concursus voluntatis humanae cum voluntate divina⁶⁾ ita tantum explicatur, ut humana credendi voluntas nil nisi formale aliquid esse videatur.⁷⁾

¹⁾ De spir. et lit. X. 240: „visorum suasionibus agit Deus, ut velimus et ut credamus, sive extrinsecus per evangelicas exhortationes, — sive intrinsecus ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 127: „quis habet in potestate, tali viso attingi mentem suam, quo ejus voluntas moveatur ad fidem?“ „quis habet in potestate, ut delectet, quum occurrit?“

²⁾ De corr. et gr. X. 940: „atque ita homo Dei non solum quia misericordiam consecutus est, ut fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non deficit, qui gloriatur in domino gloriatur.“

³⁾ Contra duas epp. Pel. X. 587: „hominis autem propositum bonum adjuvat quidem subsequens gratia, sed nec ipsum esset, nisi praecederet gratia.“ Serm. V. 952: „ut esses, ut sentires, ut audires, ut consentire, praevenit te misericordia ejus.“

⁴⁾ De nat. et gr. X. 265: „cui enim prosunt ista nisi volenti, sed humiliter volenti, non se de voluntatis viribus extollenti.“ De spir. et lit. X. 241: „accipere quippe et habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo: ac per hoc, quid habeat et quid accipiat, Dei est; accipere autem et habere utique accipientis et habentis est.“ Serm. V. 903: „ut Deus velit dare, debes et tu ad accipiendum accommodare voluntatem.“

⁵⁾ De spir. et lit. X. 235: „vide nunc, utrum quisque credat si noluerit, aut non credat si voluerit. Quod si absurdum est, — profecto fides in potestate est. (Sed non est potestas nisi a Deo.)“ De praed. sanct. X. 969: „illi quia voluerunt crediderunt; illi quia noluerunt, non crediderunt. Misericordia igitur et iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt.“

⁶⁾ Cf. Op. imperf. X. 1135: „utrumque verum est, et quia Deus praeparat vasa in gloriam, et quia ipsa se praeparant. Ut enim faciat homo, Deus facit.“ De praed. sanct. X. 965: „utrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, et utrumque tamen datum est per spiritum fidei et caritatis.“ ib. 968: „non quia credere vel non credere non est in arbitrio voluntatis humanae, sed in electis praeparatur voluntas a domino.“

⁷⁾ Cf. De dono pers. X. 1018: „praevenit ergo et fidem gratia; alioquin si fides eam praevenit, pocul dubio praevenit et voluntas, quoniam fides sine voluntate non potest esse.“

Quae quum ita se habeant, etiam ipsa fides tantum abest, ut aliqua ratione vere hominis sit, ut nil nisi certum aliquod Dei opus in homine significet. Re vera non homines credunt, sed Deus in hominibus; ¹⁾ omnia bona a Deo, nil a nobis. Actio credendi — rectissime liceat per se definita — minime actio vere moralis — h. e. qua nos ipsi Deo nos jungamus — esse potest, ideoque quum quasi physica ne dicam magica ante oculos verse-
tur, omnis propriae potestatis omniumque virium realium vere ex-
pers sit necesse est. Non ea inter gratiam ac fidem ratio re-
vera intercedit, ut gratiae dona fide accipiamus, sed ea, ut ac-
cipere illud primum tantummodo gratiae donum esse videatur.
Sed de hac ratione infra uberius quaerendum.

Jamjam omnes, quibus ad Augustini doctrinam de justifica-
tione ipsa explicandam opus est, notiones nec non conditiones appa-
rent. Apparet, cur et quomodo injusti simus, apparet, quibus
rationibus frustra justitiam impetrare conemur, apparet, quibus
operibus divinis opus sit, ut justi reddi possimus, apparet denique,
quo statu quave conditione operum istorum participes fiamus.

Restat, ut ex saxis caesis atque allatis aedificium exstrua-
mus; exstruere autem facile minus temporis exiget, quam caedere.

Diligenter discernendum nobis esse videtur id, quod Augu-
stinus ipse justificationem esse censuerit, ab eo, quod nos, aliter
fortasse judicantes, in scriptis ejus de justificatione — licet Pau-
lina — traditum esse arbitremur. *Utrumque* autem, quum doc-
trinam ejus de justificatione exponere nobis proposuerimus, quae-
rendum nobis est. Etenim ad scriptorem aliquem intelligendum
non sufficit explicare, quid ipse de aliqua re docuerit, sed etiam,
quid de nostris ipsorum de eadem re sententiis existimet exponere
opus est.

Ac primum quidem, quomodo Augustinus ipse justificatio-
nem hominis describat et memoriae prodiderit breviter expo-
namus.

Respiciamus ad ea, quae supra attulimus. Caremus justitia,
quia peccatores sumus. Peccatores autem sumus non tam eo,

¹⁾ Cf. de dono pers. X. 1014: „nec istis obfuisset, quod non poterant cre-
dere, si ita praedestinati essent, ut eos caecos Deus illuminaret.“ De div. qu.
ad Simpl. VI. 119: „cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei
congruere, ut vocantem non respuat.“

quia reatum coram Deo contraximus, sed eo, quia vis peccati in nobis dominatur. Itaque etiam justitia, qua nobis opus est, non tam justitia coram Deo sive justitia iudicii divini, quam justitia actualis atque materialis sit necesse est. Atque re vera Augustinus noster omnibus, quibus de justitia agit, locis tamquam qualitatem sive virtutem in nobis ipsis agentem eam ante oculos ponit. ¹⁾

Itaque mirum esse non potest, quod justificare idem esse sentit quod *justum facere* sive *justum reddere*. Frustra aliam quandam justificationis definitionem ex Augustini scriptis haurire conemur. Nil enim videntius, nil magis perpicuum ei esse videtur, quam id, quod actualiter justifiant homines per justificationem. Immo ex ipso justificationis vocabulo talem definitionem luce clarius proficisci contendit. ²⁾

Quum autem, inquit Augustinus, propter mala nostra merita numquam ipsi nos justos facere possimus, soli Dei gratiae justificationem tribuamus. A Deo justitiam accipiamus. Haec est *justitia Dei*, de qua saepissime in Novo Testamento verba fiunt,

¹⁾ Cf. Ep. II. 676: „— cujus gratiae tam benignum adjutorium ad faciendam justitiam — necessarium —“ ib. 817: „— sic adjuvando, ut nisi adjuvet, nihil pietatis atque justitiae, sive in opere sive etiam in ipsa voluntate, habere possimus.“ ib. 881; „de plenitudine ejus accepimus non solum gratiam, qua nunc juste — vivimus —.“ ib. 770: incipiat esse in homine justitia, non sua, sed Dei, h. e. data dono Dei.“ ib. 774: „humana non sufficit natura ad operandam justitiam.“ ib. 595: „orate pro nobis ut justi simus; quod quidem homo non potest, — nisi gratia sp. sanetur et adjuvetur, ut possit.“ Serm. V. 864: „ipsa justitia, quum proficimus, crescit —“. ib. 921: qui crediderit in eum, non habebit suam justitiam, quae ex lege est, — sed implebit ipsam legem, non suâ justitiâ, sed datâ ex Deo.“ De pecc. mer. X. 119: „— possunt esse et sunt et fuerunt multi justi homines —“. De nat. et gr. X. 290: „caritas ergo inchoata, inchoata justitia est; caritas provecta, provecta justitia est, caritas magna, magna justitia est.“ De perf. just. X. 299: quamdiu per fidem ambulamus, — haec est nostra justitia, ut ad illam perfectionem — tendamus, castigando corpus nostrum et servituti subijciendo, et eleemosynas — faciendo.“

²⁾ Ep. II. 819: ipsa est enim justitia ex fide, qua credimus nos justificari, h. e. justos fieri, gratiâ Dei —“ ib. 818: „— antequam gratia justificetur, i. e. justus efficiatur, impius —“. ib. 877: „gratia — ea est, qua justificatur impius, i. e. fit justus, qui prius erat impius.“ ib. 970; „ut justificetur impius, h. e. ex impio fiat justus —“. Et aliis permultis locis.

non Dei qualitas, sed „ea, qua justi sunt homines, quos gratia sua justificat.“¹⁾

Optime omnia quadrant. Egentes propria justitia — nimirum actuali — justitia divina et ea quidem actuali — donemur necesse est; „δικαιοσύνη“ illa „θεοῦ“ nec non „ἐκ θεοῦ“,²⁾ quam Paulus longe alia ratione protulit, quin sit haec actualis justitia, Augustinus non dubitat; „δικαιοσύνην“ autem „παρὰ τῷ θεῷ“ facile u. i. d. perniciosam plane silentio praetermittit.

Duo ex hac gratiae donatione sequuntur, et nullam re vera aliam conditionem justificationem antecedere praeter gratiam, et, quum donum quoddam actuale desideretur nec non gratia semper materiale aliquid sit secundum Augustinum, justitiam homini materialiter *infundi*.

Jam supra apparuit, gratiam tam singularem atque omnipotentem Augustino videri, ut plane omnia, quae ab homine seu potius in homine bene aguntur, contineat. Itaque quum sine dubitatione etiam justificatio *soli* tribuatur gratiae, conditiones humanae in ea prorsus rejiciantur necesse est. Fidem quoque, quam sacra scriptura conditionem humanam esse profitetur, Augustinus, ne meritoria videatur, nil nisi certam gratiae divinae partem esse contendit.³⁾ Sed tamen facere non potest, quin aliqua ratione

¹⁾ Ep. II. 570. cf. Ep. II. 560: „haec est justitia Dei, h. e. quod Deus donat homini, quum justificat impium.“ De spir. et lit. X. 209: „justitia Dei, non qua Deus justus est, sed qua induit hominem, quum justificat impium —“. Op. imperf. X. 1142: „— justitia Dei, — i. e. quam donat Deus nobis.“ Serm. V. 733: „Dei gratia per J. Ch. justitia Dei dicitur, non qua justus est dominus, sed qua justificat eos, quos ex impiis justos facit.“ ib. 916: „(justitia) non nostra sed Dei; ab illo accepta, non a nobis assumpta; impertita, non usurpata.“ Ep. II. 676: „insuper superbiunt et ignorantes Dei justitiam, i. e. quam Deus dat, qui justificat impium, et suam volentes constituere tamquam suae voluntatis viribus factam, justitiae Dei non sunt subjecti.“

²⁾ Cf. Ep. II. 819: „— non habentes nostram justitiam, quae ex lege est, sed eam, quae est per fidem Christi.“ „Quae ex Deo justitia in fide, in fide utique est, qua credimus nobis justitiam divinitus dari, non a nobis in nobis nostris viribus fieri.“

³⁾ Cf. Ep. II. 881: „nec ideo, quia non meritis datur (gratia), sed quia data sunt et ipsa merita, quibus datur —“ De gestis Pelag. X. 341: „quapropter, quamvis bene operandi gratiam fides impetret, ipsam certe fidem ut haberemus, nulla fide meruimus, sed in ea nobis danda — misericordia ejus praevenit nos.“

conditionem istam restituat, quum luce clarius sacri scriptores ad salutem ideoque etiam ad justificationem necessariam eam esse probent. Non vero tamquam conditio *realis* fides justificationem praecedat secundum Augustinum, sed tantummodo quasi *temporalis*. Nam quum re vera non ipsi, sed Dei gratia in nobis gratiam divinam fide accipiat, ita ut gratia gratiam sequatur,¹⁾ quumque sine fide iusti fieri non possimus,²⁾ fides quasi *prius Dei donum* esse videtur, ex quo justificatio sequatur.³⁾ Itaque sane justificamur, h. e. iusti efficimur, *ex fide* sive per fidem, sed non ita, ut ipsi Dei gratiam fide amplectamur, sed ita, ut gratia justificationis gratia fidei tamquam conditione utatur.⁴⁾ Summopere Augustinus nititur, ut *justitiam ex fide* a Paulo apostolo traditam sententiis suis accommodet.⁵⁾

¹⁾ Cf. de div. qu. ad Simpl. VI. 123: „(Deus) dilexit gratiam, quam donabat.“ De gest. Pel. X. 341: „redditur quidem meritis corona sua, sed Dei dona sunt merita.“ De corr. et gr. X. 942: „gratia pro gratia, i. e. pro his meritis, quae contulit gratia.“

²⁾ De corr. et gr. X. 923: si enim, ut veritas loquitur, nemo libertatur a damnatione, — nisi per fidem Jesu Christi —“. De spir. et lit. X. 233: „fide igitur J. Ch. impetramus salutem, et quantum nobis inchoatur in re et quantum perficienda expectatur in spe.“ De gr. et lib. arb. X. 896: „— gratia vero — eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides.“ ib. 884: „sine fide Christi nemo liberari potest.“ Serm. V. 181: „haec est via, credere in crucifixum.“ ib. 784: „medicina omnium animae vulnerum — est, credere in Christum.“ ib. 864: „si fidem non habemus, jam aliquid habemus justitiae.“ Ep. II. 769: „fide evacuata, quae homini justitia remaneat, quum iustus ex fide vivat —“.

³⁾ De praed. sanct. X. 969: „ex fide autem ideo dicit justificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera —“. De spir. et lit. X. 234: „— fides —, in qua salutis vel ad salutem connexionis hujus, quam commemoravi, esse videtur exordium —“. De fide et opp. VI. 204: „— propterea plerumque insinuasse prius fidem, ac deinde, quod ad vitam bonam pertinet, subjecisse, quia et in homine ipso, nisi praecedat fides, vita bona sequi non poterit —“. De div. qu. ad Simpl. VI. III: „incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna vel externa admonitione motus ad fidem.“ Serm. V. 237: „credamus ergo Deo, fratres. Hoc est initium religionis et vitae nostrae —“. Ep. II. 877: „ipsam fidem, unde omnis justitia sumit initium, — non humano tribuamus arbitrio, — sed gratuitum donum Dei esse fateamur“.

⁴⁾ Cf. de div. qu. ad Simpl. VI. 115: „ex vocante i. e. ex eo qui vocando ad fidem gratia justificat impium —“. De nat. et gr. X. 288: primitus exhortemur ad fidem, qua christiani fiant.“

⁵⁾ De gest. Pel. 341: „ideo vero saepe dicit, non ex operibus sed ex fide

Atque potest accommodare, quum *fides*, quae non in homine sed in Deo solo fiduciam ponit — id quod supra exposuimus — plane opposita atque contraria sit operibus, ideoque etiam justitia fidei jure ac merito prorsus opponatur justitiae operum.¹⁾ Item quum fides ita opponatur speciei, ut fiducia in Deo invisibili posita esse videatur, non sine jure justitia, quae ex tali fide sequitur²⁾, tamquam justitia divina justitiae humanae opponitur.

Justitia igitur fidei idem significat quod justitia Dei, h. e. ea justitia, quam homines non a se ipsis sed a Deo tantummodo accipiunt;³⁾ „fidei“ autem „justitia“ eam ob causam appellatur, quia fides principaliter ea mentis humanae persuasio est, quae omnia bona a Deo expectat.⁴⁾ Atque haec fides, quum mystica quadam unione cum Christo mediatore contineatur, — ad

nobis justitiam deputari, quum potius fides per delectionem operetur, ne quisquam existimet, ad ipsam fidem meritis operum perveniri, quum ipsa sit initium, unde bona opera incipiunt —“. De gr. et lib. arb. X. 898: „ipse apostolus assidue legi praeponit fidem, quoniam quod lex jubet facere non valemus, nisi per fidem rogando impetremus, ut facere valeamus.“

¹⁾ De spir. et lit. X. 210: justificatus est — ex lege fidei, qua credidit, nullo modo posse suae infirmitati ad implenda ea, quae lex factorum juberet, nisi divina gratia subveniri.“ ib. 215: „colligimus, non justificari hominem praeceptis bonae vitae, nisi per fidem J. Ch., h. e. non lege operum sed fidei, non litera sed spiritu. Ep. II. 819 l. c.

²⁾ De spir. et lit. X. 240: „credit in eum, qui justificat impium, et vivit ex fide, donec ad speciem perducatur“ — Serm. V. 786: „beati, qui non vident et credunt. Et haec est justitia fidei, qua mundus carens — arguitur; quia justus ex fide vivit.“ „Et si non manu tangendo, sed corde creditur ad justitiam, recte de justitia nostra mundus arguitur, qui non vult credere nisi quod videt.“ Ep. II. 270: „haec justitia, qua ejus fideles justi sunt, interim viventes ex fide, donec perfecta justitia perducantur ad speciem, — gratia est Novi Testamenti.“

³⁾ Ep. II. 819: „ipsa est enim justitia ex fide, qua credimus nos justificari — gratia Dei per J. Ch., ut inveniamur in illo non habentes nostram justitiam, — sed eam, quae est per fidem Chr.“ De corr. et gr. X. 938: „cui promittenti credidit Abraam, et deputatum est, quia quae promisit potens est facere.“

⁴⁾ Contra duas epp. Pel. X. 590: „in quibus non est fides, filii sunt diaboli, quia non habent in interiore homine, cur eis dimittatur —“. De spir. et lit. X. 239: „quisquis autem crediderit eique se — commiserit, habebit ex ejus gratia opera bona —“. Op. imp. X. 1139: „— in eum credendo inde nos fieri speremus justos per ipsum, unde factus est ipse (Christus).“ Serm. V. 907: „miserere mei, Deus. Quare? — Quia in te confidit anima mea.“

Deum enim conversio quasi participatio essentiae divinae per Christum mediatorem ab Augustino cogitatur ¹⁾ — eâdem sententiâ etiam fides Christi appellatur. ²⁾ Itaque quamvis longe alia notione, tamen aliquo jure Augustinus δικαιοσύνην illam ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ sibi vindicat; ³⁾ suo jure de justitia, quae non ex homine sed ex Deo profecta per fidem mediatoris concilietur, verba facit, ⁴⁾ — sed conscius sibi sit, suam fidei justitiam non esse Paulinam. Tantum enim abest, ut secundum Augustini sententias gratia et fides cooperentur ad justificationem — altera licet effective, altera receptive —, ut fides, quamvis necessaria conditio, tamen re vera vis formalis tantummodo esse videatur. Itaque suo jure Augustinus, quamvis dicere *potuisset*, tamen nusquam dixit, *sola fide* nos justificari. Sane ratio organica inter justificationem et fidem intercedit, sed fides ipsa re vera vis realis non est.

Sed qualis est justificatio, quae tali modo fide comparatur?

Fides rogans justificationem a Deo impetrare dicitur, quum injusti atque impii orando Dei gratiam ad bene operandum nanciscamur. ⁵⁾ Qua ex re efficiatur, ut ipsa justificatio nil sit nisi

¹⁾ Cf. Ep. II. 559: „— quia non fit anima justa nisi participatione melioris.“ De pecc. mer. X. 115: „— justificari in Christo, qui credunt in eum, propter occultam communicationem et inspirationem gratiae spiritualis, qua quisquis haeret domino unus spiritus est.“

²⁾ Ep. II. 819 l. c. ib. 760: „quod auxilium fides impetrat, quae est in Christo Jesu domino nostro.“ De fide et opp. VI. 215: per fidem habitat Christus in cordibus nostris; fides itaque Christi, fides gratiae christianae, id est ea fides, quae per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit.“ De spir. et lit. X. 233: „fide igitur Jesu Christi impetramus salutem —“. De nat. et gr. X. 272: „ea quippe fides justos sanavit antiquos, quae sanat et nos, i. e. mediatoris Dei et hominum hominis J. Ch.“

³⁾ Cf. de pecc. mer. X. 119: „— dicitur: credenti in eum, qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam. Quisquis ergo ausus fuerit dicere „justifico te“, consequens est, ut dicat etiam: „crede in me.“

⁴⁾ Cf. Ep. II. 770: „justos patres ex fide viventes Dei gratia per fidem justificabat.“ Serm. V, 788: „omnia peccata per infidelitatem tenentur, per fidem dimittuntur.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 126: „quis potest recte vivere et bene operari, nisi justificatus ex fide?“ De spir. et lit. X. 240: „credit in eum, qui justificat impium, et vivit ex fide, donec ad speciem perducatur.“

⁵⁾ Ep. II. 677: „ad hoc ergo credunt, qui recte credunt, ut invocent, in quem crediderunt, et valeant facere, quod in praeceptis legitimis acceperunt; quoniam id quod lex imperat, fides impetrat.“ ib. 818: „caritas, quae bene operatur, fide impetratur.“ ib. 569: „— ut ipsa justitia ejus nos simus,

donatio facultatis bene operandi. Itaque necesse est gratia divina, quae sola hujus facultatis compos est, realiter seu materialiter nobis *infundatur*.¹⁾ Est igitur justificatio *infusio* potentiae cujusdam gratiae divinae, quae hominem injustum re vera justum efficiat.²⁾

Permulae autem nobis occurrunt vires, quae hunc ad finem a Deo homini infunduntur. Gratia enim quum tamquam materia quamvis una tamen multiformis in Deo exstet, modo una tum altera utitur vi sive forma ad hominem justificandum. Ac primum quidem *fides* infunditur, quae tamquam „conditio sine qua non“ justificationem praecedat; infunditur bona voluntas, infunditur fiducia, quae etiam contra speciem in sola Dei gratia nititur, infunditur assensus promissionis divinae, infunditur fides Christi, quae per unionem mysticam membra mediatoris nos reddat.³⁾ Fide autem infusa homo, quum soli Deo sese committat, recte praeparatus esse videtur ad ipsam justificationem. Itaque tum infunditur gratia proprie justum efficiens, quae plerumque *gratia spiritus sancti* nominatur.⁴⁾ Hoc est *adjutorium* divinum, quo ad

quum juste vivimus, credentes, in eum, qui justificat impium.“ ib. 760: „— gratia Dei, qua christiani sumus, qua et ipsum nostrae voluntatis arbitrium vere fit liberum, dum a carnalium concupiscentiarum dominatione liberatur, — quod auxilium fides impetrat, quae est in Christo Jesu domino nostro.“ De spir. et lit. X. 214: „quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.“ ib. 538: „si credimus, ut impetremus hanc gratiam —“.

¹⁾ Cf. Ep. II. 682: „— qui recte credit et invocatur diffunditur in corde caritas Dei, unde fiat legis plenitudo.“ ib. 559: „quia non fit anima justa nisi participatione melioris —“.

²⁾ Cf. de fide et opp. VI. 225: „ab reatu graviore liberat gratia spiritus sancti per Jesum Chr. dominum nostrum, quae diffusa caritate in cordibus nostris donat justitiae delectationem, qua immoderatio concupiscentiae superetur.“ De pecc. mer. X. 115 l. c. De spir. et lit. X. 220: „illud indumentum justitiae fidei, quo induti non nudi inveniamur —“. De corr. et gr. X. 917: „intelligenda est enim gratia Dei per Jesum Christum dominum nostrum, qua sola homines liberantur a malo. — Hanc inspirationem bonae voluntatis atque operis poscebat apostolus —“.

³⁾ Cf. De div. qua ad Simpl. VI. 116: „— noverit eum sibi praestitisse ut crederet, qui miseretur inspirando fidem —“.

⁴⁾ Cf. De fide spe et car. VI. 249: „quod ergo per mediatorem reconciliamur Deo et accipimus spiritum sanctum, ut ex inimicis efficiamur filii, — haec est gratia Dei per Jesum Christum dominum nostrum.“ De spir. et lit.

peccata superanda nobis opus est. ¹⁾ Adjutorii autem Dei compotes nec non participes ejus gratiae non jam peccato et damnationi subjecti sumus, sed filii Dei et — si quidem gratia perseverantiae nobis infusa est — vitae aeternae heredes. ²⁾ Sic justificatio — h. e. infusio adjutorii divini, quod homines impios Deo bono et omnipotenti quasi adjungit — unum ac solum verae vitae humanae initium, sicut fides conditio sive initium justificationis dici possit. Deo non adjuvante seu justificante recte vivere non possumus; justificatio igitur vitae bonae initium atque origo. Quam rationem inter justificationem et opera bona intercedere iterum ac saepius apertissimis sententiis Augustinus defendit. ³⁾ Quaecunque, inquit, bene agimus, soli Dei adjutorio i. e. justificationi divinae debemus, quum a nobis ipsis nil nisi mala operemur. ⁴⁾

Tota autem haec gratiae infusio ad praedestinationem divinam referenda. Nulla alia re quam sua ipsius voluntate motus

X. 226: „— non quia praeceptis justitiae forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia intrinsecus incrementum dat, diffundens caritatem in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.“

¹⁾ Ep. II. 818: „proinde in iis, qui per electionem gratiae salvi fiunt, adjutor Deus operatur.“ ib. 595: „orate pro nobis, ut justi simus; quod quidem homo non potest, — nisi gratia spiritus sanetur et adjuvetur, ut possit.“ De pecc. mer. X. 167: „— gratia Dei, quae hominum adjuvat voluntates.“ Contra duas epp. Pel. X. 587: „hominis autem propositum bonum adjuvat quidem subsequens gratia, sed nec ipsum esset, nisi praecederet gratia.“

²⁾ Cf. Contra Jul. Pel. X. 746: „per quod enim est vera justitia, per hoc etiam regnum Dei.“ De gr. et lib. arb. X. 881: „per Dei gratiam bona merita comparamus, quibus ad vitam perveniamus aeternam.“

³⁾ Ep. II. 569: „ex hoc incipiunt opera bona, ex quo justificamur.“ ib. 570: „opera bona ex ipsius justificatione operamur.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 113: „vocantis ergo est gratia; percipientis vero gratiam consequenter sunt opera bona, non quae gratiam pariant, sed quae gratia pariantur.“ „Quomodo enim potest juste vivere, qui non fuerit justificatus?“ ib. 126: „quis potest recte vivere et bene operari, nisi justificatus ex fide?“

⁴⁾ Ep. II. 817: „opera ex gratia, non ex operibus gratia.“ ib. 970: „propter quod — probavi, — et bona opera nostra et pias orationes et rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi haec acceperimus a Deo.“ De gr. et lib. arb. X. 887: „ergo et victoria, qua peccatum vincitur, nihil est aliud quam donum Dei in isto certamine adjuvantis liberum arbitrium.“ ib. 889: „plane quum data fuerit divina gratia, incipiunt esse etiam merita nostra bona, per illam tamen.“ „Quapropter quando coepit homo habere bona merita, non debet sibi tribuere illa, sed Deo.“

Deus quos praedestinavit, eos etiam vocat — infusa sc. fide — atque justificat nec non ad salutem perducit.

Antequam autem in vita aeterna perfectam justitiam assecuti sumus, de salute nostra securi esse minime possumus. Justificantur enim non solum homines praedestinati, sed etiam alii, quos Deus servare noluit.

Itaque justificatio per se tantum abest, ut certum signum atque verus fons principiumque sit salutis nostrae, ut nil nisi conditio necessaria ejus esse videatur. Neque mirum. Nam gratia Dei, quum in justificatione realiter nos ipsos intret et cum viribus nostris sese conjungat, etiam infirmitatis nostrae aliquo modo particeps fiat necesse est. Omnia, quae — licet minimo modo — realiter in nobis ipsis versantur nobispue ipsis quasi materiâ utuntur, semper fluctuantatque incerta sunt. Nil prodest, quod in Deo certissimo atque incommutabilissimo fiduciam ponimus; gratia divina, quum *non integra extra nos maneat*, sed realiter nobiscum sese *conjungat*, firmitatem atque stabilitatem afferre non potest.¹⁾

Adhuc omnia liquent. Luce clarius ex his omnibus apparet, justificationem rem seu *rationem ethicam* (ethischer Process) Augustino videri. Non tam in *judicio divino* quam in *nobis ipsis* justificamur; non tam de *reatu* peccatorum per justificationem absolvimur, quam e peccati *dominatione* liberamur, ita ut Deo adjuvante bene operari possimus.²⁾

¹⁾ De corr. et gr. X. 925: „plane dicuntur electi a nescientibus, quid futuri sunt: sed non ab illo, qui eos novit non habere perseverentiam, quae ad beatam vitam perducit electos, scitque illos ita stare, ut praescierit eos casuros.“ Ep. II. 974: „— nec sic defendatis gratiam, ut quasi de illa securi mala opera eligatis.“ De dono pers. X. 131: „de vita aeterna — nemo potest esse securus, nisi consummata fuerit ista vita.“ De praed. sanct. X. 976: „quum igitur utraque incerta sit — et de me ipso voluntas Dei et mea voluntas — cur non homo firmiori quam infirmiori fidem suam — committit?“

²⁾ Cf. ep. II. 677 l. c. — De fide et opp. VI. 225: „ab reatu graviore liberat gratia spiritus sancti per J. Ch., quae diffusa caritate in cordibus nostris donat justitiae delectationem, qua immoderatio concupiscentiae superetur.“ De spir. et lit. X. 210: „justificatus est — ex lege fidei, qua credidit nullo modo posse suae infirmitati ad implenda ea, quae lex factorum juberet, nisi divina gratia subveniri.“ Ep. II. 569: „ut ipsa justitia ejus nos simus, quum juste vivimus, credentes in eum, qui justificat impium.“ — De spir. et lit. X. 214 l. c. — Serm. V. 921: „qui crediderit in eum, non habebit suam justitiam, quae ex lege est, — sed implebit ipsam legem, non sua justitia, sed data ex

Sed ne dicat aliquis, Augustinum juridicam istam, quae dicitur, rationem plane neglexisse. Gravissimum nimirum atque proprium justificationis momentum illud ethicum ei esse videtur; sed quaerendum est, ecquid ipse ansas praebeat aliter de justificatione judicandi. Sane justificationis *vocabulo* tantummodo ad infusionem istam justitiae significandam usus est,¹⁾ sed quid valent vocabula? Fortasse nil obstat, quominus Augustinum contra Augustinum in certamen vocemus, ita ut re vera aliter existimet, quam ipse, si verba spectamus, pronunciare videatur.

Quid? Nonne etiam Jacobus apostolus, quamvis re vera eandem quam Paulus fidei notionem petat atque denotet, tamen, quum errore ductus aliud quoddam fidei momentum premat, quod in medio ponere non liceat, a Pauli fidei definitione valde abhorere videtur? Non dico, et Jacobum et Augustinum *ipsos* a Pauli partibus posse stare, quippe qui sine dubio *alias* ac ille de fide et de justificatione doctrinas professi sunt, sed fortasse re vera non adeo ab eo dissentiant, quam, si verba spectamus, dissentire videntur.

Ante omnia nolite justificationem Augustini cum *sanctificatione* confundere. Etenim quamvis infusione ethicae bene operandi facultatis contineatur — id quod supra exposuimus —, tamen minime singulis bonorum operum adjutoriis absumitur, sed *ante omnia bona opera* absoluta perfectaue in homine versatur.²⁾ *Justi-*

Deo.“ De gr. et lib. arb. X. 898: „ipse apostolus assidue legi praeponit fidem, quoniam quod lex jubet facere non valemus, nisi per fidem rogando impetremus, ut facere valeamus.“ De spir. et lit. X. 221: „lex ergo data est, ut gratia quaereretur; gratia data est, ut lex impleretur.“ ib. 232: „Deus operatur in homine per fidem J. Ch., qui finis est ad justitiam omni credenti, i. e. cui — incorporatus — potest quisque — operari justitiam.“ ib. 233: „neque enim lex impletur nisi libero arbitrio, sed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiae contra peccatum, per gratiam sanctificatio animae a vitio peccati, per animae sanitatem libertas arbitrii, per lib. arb. justitiae dilectio, per justitiae dilectionem legis operatio.“ De nat. et gr. X. 261: „spiritualiter sanat aegrum vel vivificat mortuum, i. e. justificat impium.“ De corr. et gr. X. 928: „quum pie vivunt, dicuntur filii Dei.“

¹⁾ Non repugnat huic sententiae quod de sp. et lit. cap. 45 legimus.

²⁾ Cf. Ep. II. 876: „nulla ne igitur sunt merita justorum? Sunt plane, quia justus est. Sed ut justus fieret, merita non fuerunt, justus enim factus est, quum justificatus est.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 113: „quomodo enim potest justus vivere, qui non fuerit justificatus?“ „Justificatus autem gratia, ut justificatus possit vivere justus.“ ib. 123: „Christus pro impiis mortuus est, — ut

tia, cujus per justificationem participes fimus, aut crescit aut minuitur per opera nostra, ¹⁾ *justificatio* vero in iis, quos Deus justos fieri voluit, semel facta est. ²⁾ Non per totam vitam justificamur, sed simulac Deus eo usque nos praeparavit, ut adjutorium ejus accipere possemus, tum semel ac uno impetu in perpetuum — modo ut in praedestinatorum numero inveniamur — justificamur. Nil igitur aliud justificatione accipimus nisi *potentiam* u. i. d. justitiae, *realem* u. i. d. bene operandi *facultatem*, quae *omnia* bona antecedit. ³⁾

Quae quum ita sint, haud scio an etiam de *fide*, quam justificationis initium atque conditionem ab Augustino haberi supra intelleximus, certiore modo verba facere possimus. Ea tantummodo fides, quae per dilectionem *operatur*, ab Augustino probatur; fides autem justificationem, justificatio bona opera antecedit. ⁴⁾

justificati ab impietate convertantur.“ ib. 126: „quis potest recte vivere et bene operari, nisi justificatus ex fide?“ De gr. et lib. arb. X. 889: „ideo necessarium est homini, ut — non solum justificetur impius, — sed etiam, quum fuerit jam justificatus, — ambulet —“. De corr. et gr. X. 944: — singulos ad hoc conamur adducere, ut justificati ex fide pacem habeant ad Deum.“ De spir. et lit. X. 232: „opus enim, quod qui fecerit vivet in eo, non fit nisi a justificato.“

¹⁾ De nat. et gr. X. 290: „caritas ergo inchoata, inchoata justitia est; caritas magna, magna justitia est; caritas perfecta, perfecta justitia est.“

²⁾ Cf. Serm. V. 864: „beati praedicti sumus et de justitia nihil habemus? Omnino habemus, grati simus ex eo, quod habemus, ut addatur, quod non habemus, et non perdamus, quod habemus.“ „Justificati sumus; sed ipsa justitia, quum proficimus, crescit. Et quomodo crescit, dicam, — ut unusquisque vestrum jam in ipsa justificatione constitutus, accepta scilicet remissione peccatorum —, accepto sp. s., proficiens de die in diem — proficiat.“ De corr. et gr. X. 917: „nec ita, ut quum quisque fuerit a peccati dominatione liberatus, jam non indigeat — auxilio —“. ib. 921: „si autem jam regeneratus et justificatus in malam vitam — relabitur —“.

³⁾ De spir. et lit. X. 228: „— ut non justificatio factoribus accedat, sed ut factores justificatio praecedat —“. De pecc. mer. X. 157: „primitias spiritus nunc habemus, unde jam filii Dei reipsa facti sumus; in ceteris vero spe sicut salvi, sicut innovati, ita filii Dei.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 115: „credere, ut ex hoc incipiat justificari et accipere facultatem bene operandi.“

⁴⁾ Cf. De div. qu. ad Simpl. VI. 111: „— bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere.“ Ep. II. 877: „opera bona fiunt ab homine; fides autem fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine.“ ib. 818: „qui ergo habent fidem, qua impetrent justificationem, per Dei gratiam pervenerunt ad

Quomodo haec conveniunt? Nimirum tantummodo ita, ut fides, quae justificationem praecedat, non jam (ipsa) singula bona opera operetur, sed quasi *fons* bene operandi facultatis in homine versetur. Sane talis fides, quae potentiam u. i. d. vere vividam et vivificam contineat, a fide mortua distingui potest. Atque sine dubio hac distinctione Augustinus eo adductus est, ut „fidem, quae per dilectionem operatur“, solam veram fidem esse profiteretur.

Dicat aliquis, nimirum Augustini de fide sententias inter se repugnare. Quid? Nonne luce clarius ex fructibus demum veram fidem cerni Augustinus contendit? Sane contendit. Sed jam supra intelleximus, quamvis ethicos illos u. i. d. eventus fidei sine dubio in medio collocet, tamen fontes eorum religiosos minime eum negligere. Premit igitur aliud quoddam momentum in fide explicanda, quam quod, si ad ea, quae de justificatione et de bonis operibus protulit, spectamus, premere debuit. Quid autem obstat, quominus Augustinum per Augustinum corrigamus? Fides, quae justificationem antecedit vel comitatur, necessario mere religiosa, h. e. fiducia, est; ¹⁾ eadem vero sine dubio ac necessario fons atque initium bene operandi. ⁶⁾ Nam si bona opera non habemus ideoque justificati non sumus, tum etiam recta a vera fide praediti non sumus. ³⁾

Causam igitur cognoscendi Augustinus, quum de fide loque-

legem justitiae.“ „Gratiam bene operandi fides meretur.“ „Caritas, quae bene operatur, fide impetratur.“

¹⁾ Cf. Serm. V. 913: „quae est fides plena et perfecta? Quae credit, ex Deo esse omnia bona nostra, et ipsam fidem.“ De fide et opp. VI. 204: „sed propterea plerumque insinuasse prius fidem ac deinde quod ad vitam bonam pertinet subjecisse, quia et in homine ipso nisi praecedat fides, vita bona sequi non poterit; quidquid enim homo veluti recte fecerit, nisi ad pietatem, quae ad Deum est, referatur, rectum dici non oportet.“ ib. 211: „magnis delictis onerati confugerunt ad fidem, qua misericordiam — mererentur.“ De spir. et lit. X. 239: „— quisquis autem crediderit eique se — commiserit, habebit ex ejus gratia opera bona.“ De gr. Ch. X. 370: „facit autem homo arborem bonam, quando Dei accipit gratiam.“

²⁾ Cf. De gr. et lib. arb. X. 892: „— non quia negavit aut evacuavit opera bona, quum dicat, Deum unicuique reddere secundum opera ejus, sed quia opera sunt ex fide, non ex operibus fides.“

³⁾ De fide et opp. VI. 210: „utraque enim mutuo connexa sunt, — quia et qui credit Deo, debet facere, quod praecepit Deus, et qui propterea facit quia praecepit Deus, necesse est, ut credat Deo.“ Ep. II. 877 l. c.

retur, in causam u. i. d. realem convertit; sed tantum abest, ut veram fidei justificationem antecedentis notionem negligeret, ut ex ipsius sententiis colligi posset, eam tantummodo fidem, quae omnia bona a Deo sperat et in sola gratia divina nititur, veram ac rectam esse fidem.¹⁾

Quibus non repugnat, quod fidem non actum humanum, sed re vera mere divinum esse contendit.

Itaque quamvis formaliter fidem Augustineam ὁργανον illud ληπτικον esse dicere possimus, tamen eo animum intendamus, quod „accipere“ illud praedestinatorum re vera non est „accipere“; Deus enim ipse in eis per fidem accipit, quae donat.

An vero accipitur per fidem istam nihil praeter infusionem, quam exposuimus, adjutorii divini? Ipsa justificatio nisi ethica cogitari non potest secundum Augustinum? Minime potest, si verba spectamus. Sed perspiciamus subtilius.

Infusio illa gratiae seu adjutorii divini, quam Augustinus justificationem appellat, nonne, quum soli Dei misericordiae tribuatur, ad iudicium divinum, quod injustos justos esse *velit*, referenda est?²⁾ Unde fit, ut justii efficiamur, nisi ex eo, quod Deus ex sola sua misericordia justos nos reddere voluit? Itaque fieri non potest, quin iudicium aliquod divinum infusionem istam praecedat. Quid obstat, quominus hoc iudicium, quod secundum Augustini doctrinam nimirum *praedestinatione* continetur, in media justificationis notione collocemus? Nonne in praedestinatione

¹⁾ Cf. De gest. Pel. X. 341: „ideo vero saepe dicit, non ex operibus sed ex fide nobis justitiam deputari, quum potius fides per dilectionem operetur, ne quisquam existimet, ad ipsam fidem meritis operum perveniri, quum ipsa sit initium, unde bona opera incipiunt; quoniam, ut dictum est, quod ex ipsa non est, peccatum est.“

²⁾ Cf. Serm. V. 152: „mutatus est reus, mutavit iudex sententiam.“ De div. qu. ad Simpl. VI. 115: „non tamen electio praecedat justificationem, sed electionem justificatio. Nemo enim eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur.“ ib. 127: „eliguntur, qui iustificentur.“ De spir. et lit. X. 204: „per spiritum sanctum diffundit caritatem in cordibus eorum, quos praescivit, ut praedestinaret, praedestinavit, ut vocaret, vocavit, ut iustificaret, iustificavit, ut glorificaret.“ De praed. sanct. X. 974: „inter gratiam porro et praedestinationem hoc tantum interest, quod praedestinatio est gratiae praeparatio, gratia vero jam ipsa donatio.“ De corr. et gr. X. 930: „quicumque in Dei providentissima dispositione praesciti, praedestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, — jam filii Dei sunt et omnino perire non possunt.“

Deus injustos tamquam justos ante oculos habet? Nonne re vera jam ab initio totam suam gratiam iis tribuit? Nonne quaecunque gratiae partes sive infusiones per vitam eorum nobis occurrunt, omnes praedestinationis gratiâ continentur? Atque nonne haec principalis gratia eandem fere vim atque notionem habet, quam nos Paulum apostolum et Lutherum secuti justificationis gratiae tribuamus? Deus ex mera sua gratia sine meritis humanis injustos pro justis accipit, justos habet, justos esse vult, — haec sine dubio et praedestinatione Augustinea et justificatione Paulina continentur.

Sed ne quis existimet, plane nos praedestinationem, quam Augustinus docuit, aliorum de justificatione doctrinis aequare. Quod ne faciamus, haud parvae obstant conditiones. Etenim praedestinatio, id quod ex tota Augustini rerum contemplatione necessario sequitur, sine ulla conditione, itaque etiam sine fide humana, ex sola Dei voluntate fit, quum justificatio Paulina utique fidem antecedentem poscat. Quin etiam eo usque praedestinatio omnibus conditionibus vacat, ut re vera ne in Christo quidem mediatore niti videatur. Sane mediator pro praedestinis intercessit secundum Augustinum ¹⁾, sed nusquam apparet, an et quam ob rem haec intercessio fuerit *necessaria*. Una igitur et sola Dei voluntas gratiae nostrae itaque etiam praedestinationis nec non justificationis nostrae causa nobis occurrit.

Itaque minime secundum Augustinum justitia Christi aut fides nostra pro justitia nobis a Deo imputatur; talem justificationis rationem in tot tantisque episcopi nostri scriptis frustra quaeremus.

Sed ipsa ratio juridica non plane deest. Etenim si in praedestinatione pro injustis justis accipimur, nonne *gratia Dei* pro justitia nobis imputetur necesse est? ²⁾ Atque quum fides Augu-

¹⁾ Cf. De corr. et gr. X. 923: „discernuntur autem non meritis suis, sed per gratiam mediatoris, h. e. in sanguine secundi Adam, justificati gratis“.

²⁾ Cf. De corr. et gr. X. 941: „quis gloriabitur castum se habere cor aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Ac per hoc etiam ibi Dei misericordia necessaria est, qua fiet beatus, cui non imputavit dominus peccatum, sed tunc pro bonorum operum meritis justo judicio etiam ipsa misericordia tribuetur. Quum enim dicitur: judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam, manifestatur in his, in quibus inveniuntur bona opera misericordiae, judicium cum misericordia fieri; ac per hoc etiam ipsam miseri-

stinea gratiae divinae opus sit, nonne etiam fidem nostram pro justitia nobis imputari aliquis dicat? ¹⁾

Verum enimvero haec omnia ex Augustini sententiis efficiuntur modo iisque supponuntur; ab ipsius Augustini doctrina abhorrent, quia, ut supra exposuimus, ratio non tam juridica quam physica inter Deum ac hominem intercedere ei videtur.

Restat, ut de peccatorum deletione verba faciamus. Simul cum peccatorum remissione justificationem re vera perfectam esse, — hoc sentiunt, qui recte de justificatione sentiant. Quid vero Augustinus? Qualis apud eum ratio intercedit inter peccatorum remissionem et justificationem?

Remissio peccatorum actus juridicus non esse non potest; justificatio Augustinea, si verba spectamus, proprie actus ethicus esse videtur; numquam igitur in unum coeunt. Nimirum justificatio etiam apud Augustinum contra peccata sese convertit, sed non tam contra reatum, quam, id quod supra uberius exposuimus, contra *vim* peccati. Actus igitur divinus, quo justificamur, non tam judicii est, ita ut, quamvis sub peccatorum dominatione, apud Deum justi habeamus justique a Deo accipiamus, quam *infusionis*, ita ut ipsi facultatem debilitandi peccatum nec non bene operandi accipiamus.

Sed tamen Augustinus, id quod item supra apparuit, reatum peccatorum non plane silentio praetermisit aut negavit. ²⁾ Quid?

cordiam meritis bonorum operum reddi.“ De gest. Pel. X. 341: „redditur quidem meritis corona sua, sed Dei dona sunt merita“. De gr. et lib. arb. X. 893: „sine dubio et vita aeterna, quae bonae vitae redditur, Dei gratia est et ipsa enim gratis datur, quia gratis data est illa, cui datur. Sed illa, cui datur, tantummodo gratia est, haec autem, quae illi datur, quoniam praemium est ejus, gratia est pro gratia, tamquam merces pro justitia —“. De div. qu. ad Simpl. VI. 123: „(Deus) dilexit gratiam, quam donabat“. De civ. Dei VII. 749: „justi — misericordia liberati sunt ab eo, qui justificat impium, imputans mercedem secundum gratiam, non secundum debitum.“

¹⁾ Cf. Serm. V. 786: „haec erit justitia vestra, ut credatis in mediatorem“. Ep. II. 818: „si credit in eum, qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam“ —. De fide et opp. VI. 211: „magnis delictis onerati confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiae mererentur.“

²⁾ Cf. etiam, De nat. et. gr. X. 261: „sanat ergo Deus, non solum ut deleat, quod peccavimus, sed ut praestet etiam, ne peccemus.“ De nupt. et conc. X. 430: „hoc est enim non habere peccatum, reum non esse peccati.“

Nonne in praedestinatione ut omnino iudicium aliquod divinum ita etiam iudicium remissionis nobis occurrit? Nonne — si quidem re vera reatu onerati et per peccata nostra a Deo prorsus separati sumus — primum et proprium praedestinationis onus atque munus est, reatu illo praedestinos absolvere? ¹⁾ Quomodo gratia nobis possit infundi, nisi separatione ista principaliter per actum Dei iudicium sublata? ²⁾ Quum autem praedestinatione re vera tota jam gratia divina contineatur quumque fieri non possit, quin ab Augustino etiam remissio peccatorum in gratiae muneribus numeretur ³⁾, haud scio an eandem fere de peccatorum remissione doctrinam — nimirum mutatis mutandis — Augustino adscribere possimus, quam alii sub nomine justificationis proposuerunt. Etenim tali modo peccatorum remissio nec non translatio in statum filiorum Dei non solum tamquam initium atque exordium salutis nostrae ⁴⁾ — ut in justificatione Paulina —, verum etiam, id quod gravissimum, ex sola Dei gratia proficisci videtur. ⁵⁾

Tota igitur gratia secundum Paulum apostolum justificatione nobis donatur nec non imputatur, secundum Augustinum praedestinatione. ⁶⁾

¹⁾ Cf. Serm. V. 454: „primum ergo in nos — munus venit ab initio fidei remissio peccatorum. — Non itaque nobis infert bona sua, nisi auferat mala nostra.“

²⁾ Serm. V. 454 l. c. — ib. 952: „antequam veniat (Deus), propitiatur; antequam adsit, placetur.“ De pecc. mer. X. 140: „peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut a peccatis separati cum justitia vivamus“. ib. 141: „non ergo reconciliari nisi peccatorum remissione“. De nupt et conc. X. 430: „- reatus (concupiscentiae) necesse est ut remittatur, ut in peccatum non imputetur.“

³⁾ Op. imperf. X. 1120: „— donat autem duobus modis, et praeteritam dimittendo iniquitatem et opitulando —“. Ep. II. 828: „fateatur secundum gratiam et misericordiam Dei veniam poenitentibus dari, non secundum merita eorum.“

⁴⁾ Cf. De pecc. mer. X. 156: „non enim ex qua hora quisque baptizatur, omnis vetus infirmitas ejus absumitur; sed renovatio incipit a remissione omnium peccatorum.“ ib. 157: „ex plena et perfecta remissione peccatorum et quantumcunque illud est, quod spiritualiter sapiunt eique congruos mores agunt, filii Dei sunt.“ Contr. Jul. Pel. X. 746: „per quod enim est vera justitia, per hoc etiam regnum Dei.“

⁵⁾ Cf. Ep. II. 828 l. c.

⁶⁾ De spir. et lit X. 204: „per spiritum diffundit caritatem in cordibus

Atque re vera in scriptis Augustini sententiae nobis occurrunt, ex quibus talis remissionis peccatorum ratio facile appareat.

Dicat aliquis, duabus remissionis notionibus Augustinum uti. Etenim quamvis iterum iterumque reatum peccatorum in baptismo prorsus ac plane sublatum esse censeat¹⁾, tamen saepius de variis per totam vitam nostram remissionibus verba facit.²⁾ Quin etiam — id quod sine dubio „soli“ illi „gratiae“ oppugnare videtur — interdum eleemosynas nostras remissionibus istis quotidianis tamquam causas meritorias supponit;³⁾ sed quum eleemosynas facere non possimus, nisi adiutorio divino praediti⁴⁾, tamen

eorum, quos praescivit, ut praedestinaret, praedestinavit, ut vocaret, vocavit, ut justificaret, justificavit, ut glorificaret.“ De corr. et gr. X. 924: „quicunque ergo — discreti sunt, non est dubium, quod et procuratur eis audiendum evangelium et quum audiunt credunt et in fide — usque in finem perseverant.“ ib. 944: „nobis quidem tunc incipit esse quisque filius pacis, quum obedierit et crediderit huic evangelio et ex fide justificatus pacem ad Deum habere coeperit; secundum autem praedestinationem Dei jam filius pacis erat.“

¹⁾ Contra duas epp. Pel. X. 590: „baptismus igitur abluit quidem peccata omnia —“. De pecc. mer. X. 156: „nam in baptismo quamvis tota et plena fiat remissio peccatorum, tamensi continuo tota et plena etiam hominis in aeternam novitatem mutatio fieret, — non diceret apostolus; interior homo renovatur de die in diem.“ Serm. V. 979: „sed accessit per fidem ad lavacrum regenerationis homo fidelis et omnia dimissa sunt ei“.

²⁾ Serm. V. 381: „et baptizati sumus et debitores sumus. Non quia aliquid remansit, quod nobis in baptismo non dimissum fuerit, sed quia vivendo contrahimus, quod quotidie dimittatur.“ ib. 396: „remissio peccatorum una est, quae semel datur in sancto baptismo; alia, quae, quamdiu vivimus hic, datur in dominica oratione.“ ib. 746: non remanebit in servitute anima nostra, quia quotidie dimittuntur debita nostra.

³⁾ Cf. Serm. V. 1549: „non sufficit mores in melius commutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis“. De civ. Dei. VII. 747: Dominus — eleemosynas — se imputaturum esse praedixit, ut hinc ostenderet, quantum valeant ad priora delenda — peccata.“ De fide, spe et car. VI. 265: „in melius quippe est vita mutanda et per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus“ „miserando delet jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.“

⁴⁾ Cf. De gr. et lib. arb. X. 890: „si merita nostra sic intelligerent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia.“

⁵⁾ Cf. Ep. II. 877: „possunt quidem dicere, remissionem peccatorum esse gratiam, quae nullis praecedentibus meritis datur.“

omnia ad gratiam istam primam justificationis vel potius praedestinationis referenda ¹⁾).

Ista autem remissio — quippe sine dubio actus mere juridicus — ante omnem gratiae infusionem in singulis praedestinitis perfecta atque absoluta ab Augustino describitur. ²⁾ Quin etiam nonnullis locis quasi pars prior ipsius justificationis esse videtur, ita ut justificemur, quum *et* peccatorum reatu absolvamur *et* adiutorii divini participes fiamus. ³⁾ Sed caveamus, ne talibus sententiis magis veris quam accuratis nimiam vim tribuamus. Etenim vera vis atque natura justificationis apud Augustinum sine dubio gratiae *infusio*; cuius infusionis tamquam pedissequa nec non praenuncia necessaria peccatorum remissio nobis occurrit, et quidem non solum remissio potentialis seu generalis in baptismo, verum etiam fructus atque eventus ejus, speciales sive actuales per totam vitam humanam peccatorum remissiones. ⁴⁾

¹⁾ Cf. Serm. V. 732: „sed sufficit, inquit, mihi, quod in baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Numquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? — Accepi, inquit, remissionem omnium peccatorum. Prorsus verum est. Deleta sunt cuncta peccata in sacro baptismo, cuncta prorsus, dicta, tacta, cogitata, cuncta deleta sunt“ —. De nupt. et conc. X. 435: „— non ut baptisma quoties peccatur toties repetatur; sed quia ipso, quod semel datur, fit, ut non solum antea verum etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.“

²⁾ Cf. Ep. II. 878: „post remissionem peccatorum nisi mundatam domum habitat sp. s.“ Serm. V. 820: „— inest in membris (lex peccati), sed reum te non facit; liberatus es ab illa —“ ib. 864: „ecce emin baptizati sunt homines, omnia illis peccata dimissa sunt, justificati sunt a peccatis.“ ib. 944: „— sed quare — jam baptizatus homo fidelis, jam dimisso peccato, generat —“ ib. 979 l. c. — De pecc. mer. X. 157 l. c. Contra duas epp. Pel. X. 591: „salus ergo hominis in baptismate facta est, quia dimissum est, quod peccati a parentibus traxit —“

³⁾ De corr. et gr. X. 942: „— misericordia ejus praevenit hominem, ut liberetur a malis, et quae fecit et quae facturum fuerat nisi Dei gratia regeneretur —“. Contra duas epp. Pel. X. 595: „— credentes in mediatorem, per quem sibi non dubitant et spiritum gratiae subministrari, et ignosci posse, quum peccant.“ Op. imperf. X. 1189: „— justificatione, quam salvator ex multorum delictorum dimissione suis confert.“ Serm. V. 864 „— unusquisque vestrum jam in ipsa justificatione constitutus, accepta scilicet remissione peccatorum, — accepto spiritu sancto —“

⁴⁾ Cf. Ep. II. 817: „gratia — non solum peccata delendo verum etiam ad non peccandum — adjuvando —“. ib. 823: pie et veraciter creditur Deus

Attamen si tamquam opus gratia alicujus superioris remissio peccatorum necessario ipsam gratiam justificantem antecedit, ita ut gratia non solum vim peccati deleat, sed ante omnia peccati *reatum*, — quid obstat, quominus tali peccatorum remissioni cum Paulo apostolo justificationis nomen tribuamus? Qua in re ne deest quidem conditio fidei, — quoad de fidei conditione apud Augustinum verba facere licet.¹⁾ Nam et infantes in baptismo et adulti eâ tantum conditione peccatorum reatu absolvuntur, ut, — nimirum gratia irresistibili adducti — credant sive credituri sint in eum, qui ex sola sua gratia injustum justum et esse et facere voluit.²⁾

Repetamus breviter, quae modo attulimus. Deus igitur ex sola sua benignitate certorum hominum misertus ad vitam eos perducere animo proponit. Homo, quamvis nil ad hoc consilium perficiendum afferre possit, tamen, quippe voluntate — licet tantummodo formali — praeditus, — per speciem quidem et secundum Augustini sententias — ad salutem cogi non potest. Itaque conditiones, quibus ad eam comparandam ei opus est, bona nimirum voluntas ac fides, a Deo ei donentur necesse est. Obstat autem Deo salutifero in hominibus peccatum, et quidem et reatus et vis peccati. Ante omnia reatus, qui peccatorem a Deo secludit, tollendus. Hoc fit remissione. Tum demum — id quod ex Augustini sententiis non satis apparet — per gratiae infusionem

nocentes atque impios justificando a poenis debitis liberare“ —. De fide et opp. VI. 223: „hoc prodest, in Deum recta fide credere, Deum colere, Deum nosse, ut et bene vivendi ab illo sit nobis auxilium, et si peccaverimus ab illo indulgentiam mereamur.“ Contra duas epp. Pel. X. 595. l. c. Contra Jul. Pel. X. 871: „gratiae non sufficebat, illud unum delere, sed et multa quae adjecta sunt, ut omnium remissione fieret justificatio.“

¹⁾ Cf. Contra duas epp. Pel. X. 590: „in quibus non est fides, filii sunt diaboli; quia non habent in interiore homine, cur eis dimittatur, quidquid hominis — infirmitate — committitur.“ De nat. et gr. X. 249: „omnis humana natura justificari et redimi ab ira Dei justissima h. e. a vindicta, nulla modo potest, nisi per fidem et sacramentum sanguinis Christi.“ De fide et opp. VI. 221: „ne cuiquam mortifero peccato perniciosissima securitas detur, — ordo est, ut baptizandi credant in Deum — omniumque se omnino praeteritorum remissionem in baptismo accepturos esse non dubitent —“. Serm. V. 788: „omnia peccata per infidelitatem tenentur, per fidem dimittuntur“. ib. 784: „in credentibus autem quia hoc unum [infidelitas] defuit, factum est, ut cuncta dimitterentur credentibus.“ „— quia in eum credendo cuncta peccata solvuntur.“

homo a peccati dominatione liberari et justificari potest. Justificatus autem per Dei gratiam bene operatur et quum, quippe praedestinatus, in fide perseveraverit, ad vitam aeternam perducitur.

Alteri autem illi peccati deletionis parti summam et fere solam vim Augustinus tribuit. Atque quum a Paulo apostolo didicisset, liberationem a peccato nec non translationem in statum filiorum Dei „justificatione“ contineri, — *suam*, quam imprimis ante oculos habuit, a peccato liberationem sine dubitatione *justificationis* nomine appellavit. Non vero neglexit justificationem vere Paulinam. Mutatis enim mutandis etiam de ea verba fecit, aut certe suam ipsius justificationem omni modo praecedentem eam habuit, sed errore quodam theoretico ductus non in medio eam posuit.

Attamen et in iis, quae de justificatione Paulina professus est vel quae de ea professum eum fuisse nos non sine causa arbitrari possumus, et in suis ipsius de justificatione sentiis id sine dubio omni tempore primum locum obtinet, quod *in sola Dei gratia* salus nostra fundata atque stabilita sit. Ista autem rerum contemplatio, secundum quam infusa tantummodo gratia veram gratiae speciem praebere ei videbatur, quamvis securitatem et stabilitatem summi hujus placiti ac judicii aliquantum imminuat, tamen semper secundas partes agit.

Quo in inferiore ecclesia medii aevi quum acquiesceret, quumque praeter adjutorium divinum nullam fere Dei gratiam agnosceret et omnia non tam ad gratiam divinam, quam ad concursus istum hominis cum Deo referret, plane non recte intellexit et male ac perverse interpretata est Augustinum.

Reformatores autem nimirum neglecto ne dicam transmisso illo secundo, quum primum atque summum Augustini placitum recte repeterent, melius u. i. d. ab Augustini partibus steterunt, quam Augustinus ipse. Etenim non tam in eo ecclesiae medii aevi adversabantur, quod operibus fidem opponerent, quam eo, quod *solam gratiam* fontem atque fundamentum salutis nostrae esse profiterentur, quae non operibus mereri, sed fide tantummodo recipi posset.

Augustini autem illud: „solâ gratiâ“, „solus Deus“ tum demum recte intelligitur atque probatur, si non infusio sed imputatio gratiae in media justificationis doctrina ponitur.

Thesen.

1. Nicht die Theologie, auch nicht die Christologie, sondern die Lehre von der Heilsaneignung ist der organische Mittelpunkt der christlichen Dogmatik.

2. Die Grenzen der theologischen Erkenntniss sind durch den Character der Theologie als einer Erfahrungswissenschaft bestimmt.

3. Die Leugnung der menschlichen Freiheit gegenüber der göttlichen Prädestination ist allein aus einem Ueberschreiten dieser Grenzen zu erklären.

4. Eine religionslose Sittlichkeit giebt es nicht.

5. Die Ansicht Schneckenburgers von einer durchherrschenden, psychologisch begründeten Differenz zwischen dem reformirten und lutherischen Lehrsystem ist durch die Zurückführung derselben auf eine grössere Neigung zur Scheidung des Göttlichen und Menschlichen auf reformirter, zur Vereinigung beider auf lutherischer Seite zu ergänzen.

6. Die apologetischen Versuche der Vermittlung zwischen mosaischen und modernen Weltentstehungstheorien sind ebenso prinzipiell zu verwerfen, wie der behauptete Widerspruch der Naturwissenschaft gegen die biblische Lehre von der Schöpfung.

7. Der heilsgeschichtliche Particularismus ist ein wesentliches Moment im Begriff der alttestamentlichen göttlichen Offenbarung.

Weber, Theodor

S. Augustini de iustificatione doctrina Diss. theolog

Vitebergae 1875

P.lat. 263 g

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11319022-7